

tidende

DEN NORSKE
TANNLEGEFORENINGS
TIDENDE

THE NORWEGIAN DENTAL JOURNAL
130. ÅRGANG · #6-7 · 2020

NYHET!

Spar tid, penger og ressurser med

ScanOrder

- OrdreApp fra LIC Scadenta

Scann og bestill

- raskt og enkelt

Les mer på www.licscadenta.no

LIC
SCADENTA

501–584**502** Siste nytt først**505** Leder

Sommerferie, og kjærlighet, i vår tid

507 Presidenten har ordet

Med ønske om en trygg og god sommer til dere alle!

508 Tidendes sommerhefte

508 Nils Jacobsen og Arne Hensten: Islam og tannbehandling

514 Flyspor

516 Tur til Provence = Provencetur

520 Den allsidige. Bamse Mork-Knutsen (1955–2019)

528 Blå dråper

530 Norsk Odontologihistorisk Forening 40 år: Støttemedlemmer søkes!

536 Mjølkeproduktet Skyr® finst òg i vårt land

538 Håp uten optimisme

542 Utdrag fra Kjersti Anfinnsens roman De siste kjærtegn: Min søster

543 Små hender

543 Saueløkk på Stokkøya

544 Tannhelse uten grenser: Gir nye smil i Etiopia

550 Ingen steder til. Novelle av tannlege Per Neverlien

552 Mens vi venter. Novelle av tannlege Per Neverlien

556 Hva skal du lese? Og hva kan du tilby en som oppsøker stedet du bor eller kommer fra?

561 Fra NTF

562 NTFs aktiviteter i koronasituasjonen

565 NTF med bekymringsmelding til Stortinget om den økonomiske situasjonen i tannhelsetjenesten

571 Oversikt over kollegahjelpere

572 Hva skjer – Aktivitetskalender

576 Notabene

576 Tilbakeblikk

580 Personalialia

581 Kunngjøring

581 Kunngjøring om opptak til spesialistutdanning i odontologi 2020 med studiestart høsten 2021

582 Stillinger – Kjøp – Salg – Leie

Kraftig økning i angst og depresjon

Foto: Vaymages.

Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo (UiO) har gjort en undersøkelse som viser en to- til tredobling av symptomer på angst og depresjon under koronakrisen.

Funnene er basert på en representativ undersøkelse av 10 084 voksne i Norge, melder NRK. Forskerne så på de tre første ukene med smitteverntiltak.

– I likhet med under tidligere større pandemier ser vi en klar økning i angst- og depresjonssymptomer, sier Omid Ebrahimi, som er stipendiat ved psykologisk institutt på UiO.

Han har ledet studien.

– Det er veldig viktig å nevne at for de aller fleste vil dette være forbigående når tiltakene gradvis lettes på, men for noen vil disse symptomene ha langtidskonsekvenser, og dette skal vi følge med på videre, sier Ebrahimi til NRK.

Kirkens SOS melder samtidig om en økning på 25 prosent i antall henvendelser sammenlignet med samme periode i fjor. Antall personer som ringer til nødtelefonen med selvmordstanker, har doblet seg.

Livsvitskap får god karakter

Universitetet i Oslo skal føra vidare forskingssatsinga på livsvitskap fram til 2025. Det vedtok universitetsstyret 5. mai, skriv Nettavis for Universitetet i Oslo, Uniforum.

– Det viktigaste me kan læra er å fylgja tilrådinga den internasjonale gruppa føreslår når det gjeld å få utvikla dei tverrfaglege konvergensmiljøa endå meir, seier direktør Carl Henrik Gørbitz i UiO: Livsvitskap i ein kommentar til evalueringsrapporten.

Bakgrunnen for vedtaket er ei internasjonal evaluering som trekkjer fram at SPARK-Norway-programmet er den viktigaste innovasjonen livsvitskap står bak. Dette er eit nyskappingsprogram der forskarar som har innovasjonsprosjekt med kommersielle sjansar, kan få oppfølging og hjelp til å byggja opp eit nettverk i løpet av to år. Tverrfagleg utdanning er førebels på planleggingsstadiet, og det har heller ikkje kome heilt i mål når det gjeld tverrfagleg samarbeid, går det fram av evalueringa.

Det er likevel nok til at universitetsdirektøren bad universitetsstyret om å vedta å forlengja satsinga på livsvitskap til 2025. Og det gjorde universitetsstyret.

Den internasjonale evalueringsgruppa var sett saman av finske og britiske forskarar som alle har godt ord på seg i fagområdet livsvitskap.

Evalueringsgruppa uttrykkjer at den er svært imponert over målet om at livsvitskap skal ha med seg alle miljø frå teologi, jus, og filosofi i til medisin og naturvitskap. Samtidig peikar dei på at når det gjeld praksis så viser det seg at dei vitskaplege artiklane som blir publiserte, som regel kjem frå dei medisinske og naturvitskaplege miljøa. Men den har registrert at det er ei haldningsendring når det gjeld viljen til å samarbeida og forska på tvers. På den positive sida viser gruppa også til at dei som held på med livsvitskap driv eit godt nettverksarbeid og at det etter kvart vil få positive resultat når det gjeld å få til konvergensmiljø, det vil seia forskingsmiljø som smeltar saman.

Det som gruppa trekkjer fram som det mest vellykka i satsinga på livsvitskap på UiO så langt, er SPARK Norway. Dette er eit nyskappingsprogram der forskarar som har innovasjonsprosjekt med kommersielle sjansar kan få oppfølging og hjelp til å byggja opp eit nettverk i løpet av to år. Dei får også utbetalt ein halv million i året i dei to åra etter kvart som dei når viktige milestolpar i prosjektet. Så langt har 23 prosjekt kome i gang, og dei første ni avslutta programma sine i mars i år. Evalueringa viser at deltakarane i hovudsak er svært nøgde med programmet. Likevel meiner gruppa at dei ulike rollene i programmet må bli klarare. Dessutan peikar

dei på at mentorane og det globale nettverket kan bli utnytta endå betre enn i dag.. Dei meiner at dei vanlege møteplassane må halda fram med å vera dynamiske og bli reviderte og betra.

Eit anna positivt trekk dei har funne er at dei som deltar i programmet har blitt endå meir opne for å satsa på ein karriere som entreprenørar eller grunnleggjarar av nye selskap i staden for berre å kunna tenkja seg ein akademisk karriere. Evalueringa viste også at mesteparten av dei bruksretta funna, kom gjennom grunnforskning og nyfiknedriven forskning. Dei synest at det viktig å satsa vidare på den delen av forskinga saman med innovasjonsforskning. Dei meiner at UiO: Livsvitskap har potensial i seg til å gjera nettopp det.

Dei viser til at det er stor interesse for forskning hos folk flest, og at forskning med samfunnsrelevans er ikkje berre den som møter medisinske behov, men også den som stimulerer hjernen. «People are hungry for understanding», understrekar dei, og meiner altså at folk er svoltne på å forstå ting.

Evalueringa peikar på at det nettopp er satsinga på å etablera konvergensmiljø og satsinga på SPARK som utgjør mesteparten av kostnadane til UiO: Livsvitskap med høvesvis 58,3 prosent og 14,3 prosent. Andre område som tverrfagleg undervisning, studentinnovasjon og kommunikasjon og utoverretta verksemd utgjør til saman 2 prosent av dei samla utgiftene til satsinga.

Mer ferdigmat

Foto: Vaymages.

Barnløse, lavinntektsfamilier og unge voksne har spist mer pizza, pølser og ferdigmat under koronakrisen, ifølge en ny undersøkelse, skriver NTB.

Koronavirusutbruddet har ført til stengte restauranter og kafeer, samtidig

som folk har oppholdt seg mye hjemme, med både hjemmekontor og hjemmeskole. Det har påvirket nordmenns matvaner, ifølge undersøkelsen fra forskningsinstituttet Nofima.

SIFO-forsker Annechen Bahr Bugge sier til NTB at de strenge koronatiltakene 12. mars førte til en ny virkelighet for alle, og også for nordmenns spisevaner. Først med hamstring av mel og gjær, og deretter satte smittevern hensyn en stopper for kantiner og buffeter.

– Stengte grenser og kantiner gjorde at dagligvaremarkedet økte salget sitt enormt, sier hun.

Mer tid hjemme har for mange betydd tid til å lage mat fra bunnen, til bollebaking og setting av surdeig.

Men samtidig som kvinner og personer i aldersgruppen 25 til 36 år sier at de har spist mindre prosessert mat, som pizza, pølser og ferdigretter, har 20 prosent i aldersgruppen 15 til 24 år spist mer av det.

Koronatiltakene har ført til mindre farting til og fra skole og jobb. Men mens hver fjerde familie med hjemmeboende barn tilbringer mer tid rundt matbordet sammen med familiemedlemmer, svarer én av fem uten barn at de oftere enn før spiser måltider foran skjermen.

Dette gjelder særlig unge voksne, hvor hver fjerde respondent svarer at de spiser mer foran skjermen.

– Enslige har alltid spist flere måltider foran skjermen. Men i koronatiden har familier som allerede er flinke til å kose seg med måltidene, kanskje blitt enda bedre. Vanene er forsterket, sier SIFO-forskeren.

Kvinnenes matvaner har endret seg mest under virusutbruddet. 42 prosent av kvinnene i undersøkelsen sier at de har bakt mer enn før, 36 prosent sier de oftere prøver ut nye oppskrifter, og 38 prosent sier at de koser seg mer med snacks og godteri.

Også menn har endret matvanene sine, men ikke i like stor grad som kvinnene, ifølge undersøkelsen.

Samtidig svarer sju av ti at de mener det er viktigere nå enn før å støtte norsk landbruk, norsk matproduksjon og selvforsyning.

– Det har vært økende interesse for norsk mat i årevis. På den ene siden handler dette om å støtte bonden og arbeidsplasser, men også om høy tillit til norsk mat. Dette har fått enda mer oppsving under koronaen, sier Bahr Bugge.

Kvinner og personer som bor på bygda, mener i større grad enn andre at dette er viktigere enn før.

Nedgang i andre smittsomme sykdommer

Mellom 16. og 30. april ble 257 tilfeller av andre smittsomme sykdommer enn covid-19 meldt til Meldingssystem for smittsomme sykdommer (MSIS) ved Folkehelseinstituttet. Det var 61 prosent lavere enn i tilsvarende periode i 2019.

Spesielt etter innføring av tiltak for sosial distansering i begynnelsen av mars, var det nedgang i alle sykdomsgrupper

Nedgangen kan reflektere både trender i sykdomsforekomsten, effekten av distansering, lavere tilgang til helsetjenester og redusert diagnostisering.

«Aktuelt fra MSIS under covid-19-epidemien» oppsummerer utvalgte sykdomsgrupper under covid-19-epidemien, blant annet mage-tarminfeksjoner, vaksineforebyggbare infeksjoner og antibiotikaresistens. Formålet med rapporten er å overvåke og dokumentere endringer, og å rette oppmerksomheten mot at covid-19-epidemien kan påvirke rapporteringen til MSIS.

Nordmenn spiser mest frukt

Foto: Veymaget.

Nordmenn er blant de ivrigste fruktspiserne i Europa.

Men kampanjene som skal få oss til å spise mer frukt og grønt, virker bare på kvinner, skriver forskning.no.

Kvinner og de med høy utdanning spiser mest frukt og grønt. Menn og de med lavere utdanning spiser mindre.

Ser man både på kjønn og skolegang, så spiser kvinner med lav utdanning like mye frukt som høyt utdannede menn.

Dette viser tall fra European Social Survey. Mer enn 37 000 deltakere fra 21 europeiske land har blitt spurt om hvor ofte de spiser frukt og grønnsaker.

Målet for forskerne var å se hvordan inntak av frukt og grønt varierer mellom kjønn, sosioøkonomiske klasser og geografi.

– Tidligere studier har hatt svakheter og tallene fra ulike land har ikke vært sammenlignbare. Men disse tallene er sammenlignbare, og vi kan stole på dem, sier professor Tonje Holte Stea ved Institutt for helse og sykepleievitenskap ved Universitetet i Agder (UiA).

De som spiser lite frukt og grønnsaker, har større risiko for å utvikle hjerte- og karsykdommer, kreft og diabetes type 2.

I tillegg vil det være mer bærekraftig for kloden om vi mennesker spiser mindre kjøtt og mer frukt og grønt.

– Hvor mye frukt og grønnsaker vi spiser, varierer veldig mellom de ulike europeiske landene. Særlig i Øst-Europa er inntaket betydelig lavere enn anbefalingene, sier Stea.

Det norske Helsedirektoratet anbefaler minst fem porsjoner av frukt, grønnsaker og bær hver dag.

Sammen med innbyggerne i Frankrike, Spania, Portugal og Storbritannia er nordmenn blant dem som spiser mest frukt i Europa.

De som er minst entusiastiske for frukt, finner vi i østeuropeiske land som Ungarn og Tsjekkia.

Tallene tyder på at inntaket er høyere i regioner som har lettere tilgang på frukt og grønt. Dette er land hvor disse matvarene dyrkes og er billige, eller hvor de har nasjonale frukt- og grøntkampanjer.

– I Norge og flere andre land har vi hatt kampanjer som Fem om dagen og gratis skolefrukt. Det kan forklare litt av fruktinntaket. Stea sier at disse statlige holdningskampanjene ser ut til å ha virket bedre på høyt utdannede kvinner. Hun mener det nå er viktig å jobbe for å nå lavt utdannede menn.

En **tanntråd** som passer perfekt til **broer, kroner, implantat & ortodonti**

GUM® AccessFloss er en tanntråd med **innebygget tanntrådfører** som gjør det **enkelt å rengjøre under og rundt kroner, broer, implantater og i større interdentale mellomrom**.

Tråden **ekspanderer og tilpasser seg** ulike interdentale mellomrom og har en **spesialdesignet forpakning** som gjør det enkelt å kutte tråden i riktige lengder.

Send mail til sigurd.drangsholt@se.sunstar.com for **vareprøver på GUM® AccessFloss**

vare nr:
3200

Sunstar | Tel 909 84154 | info@se.sunstar.com

HEALTHY GUMS. HEALTHY LIFE.®

FORSIDEILLUSTRASJON

Elisabeth Moseng

REDAKSJON**Ansvarlig redaktør:**

Ellen Beate Dyvi

Vitenskapelige redaktører:

Nils Roar Gjerdet

Jørn Arne Aas

Redaksjonssjef:

Kristin Aksnes

Redaksjonsråd/Editorial Board:

Linda Z. Arvidsson, Ellen Berggreen, Morten Enersen,

Jostein Grytten, Anne M. Gussgard, Anne Christine

Johannessen, Sigbjørn Løes, Nils Oscarson,

Nina J. Wang, Marit Øilo

Redaksjonskomité:

Jon E. Dahl, Anders Godberg, Malin Jonsson,

Kristin S. Klock, Anne Rønneberg

ABONNEMENT

For ikke-medlemmer og andre abonnenter:

NOK 2 150,-

ANNONSER

Henv. markedsansvarlig Eirik Andreassen,

Tlf: 977 58 527

e-post: annonse@tannlegetidende.no

TELEFON OG ADRESSE

Haakon Vils gate 6,

PB 2073, Vika, 0125 Oslo

Tlf: 22 54 74 00

E-post: tidende@tannlegeforeningen.no

www.tannlegetidende.no

UTGIVER

Den norske tannlegeforening

ISSN 0029-2303

Opplag: 7050, 11 nummer per år

Parallellpublisering og trykk: 07 Media

Grafisk design: 07 Media

Fagpressens redaktørplakat ligger til grunn for utgivelsen.

Alt som publiseres representerer forfatterens synspunkter.

Disse samsvarer ikke nødvendigvis med redaksjonens eller

Den norske tannlegeforenings offisielle synspunkter med

mindre dette kommer særskilt til uttrykk.

PRESSENS
FAGLIGE UTVALG

Sommerferie, og kjærlighet, i vår tid

Foto: Kristin Wiberg

Det er blitt sommer, etter en annerledes vår – og ferien står for døren, for de aller fleste av oss. For mange blir også den annerledes enn den pleier å være. Med få muligheter til utenlandsreiser, og kanskje et lavere feriebudsjett enn ellers.

Tidendes sommernummer er som det pleier. Med reportasjer om tannleger som gjør ulike ting, ved siden av jobben som tannlege.

Kanskje denne sommeren kan gi mulighet til å fordype seg i en hobby? Ta opp igjen eller gjør mer av noe vi har hatt interesse for lenge, eller kanskje vi finner på noe helt nytt.

Jeg kommer på den gamle barnevisa til Kjell Lund, som kanskje flere enn jeg husker fra ønskekonserter i radioen før i tiden:

Har du en hobby som du er blitt glad i, da trenger du ikke å kjede deg mer.

For da har du alltid no' moro å gjøre, og har du først én, får du sikkert fler.

Vi får se hva det blir til. Her i Tidendes redaksjon blir vi i hvert fall veldig glade når vi hvert år oppdager at det er mulig å lage sommernummer i år også, mye grunnet tannlegers ulike hobbyer og interesser. Og at vi får vite om det. Takk til dere som har tipsset oss, og til dere som har stilt opp. Det blir det sommernummer av.

En av tannlegene vi har intervjuet i denne sommerutgaven, er forfatteren Kjersti Anfinnsen, som nylig kom ut med sin andre roman *De siste kjærtegn*. Den er prisbelønnet, og lesverdig.

I romanen møter vi den pensjonerte hjertekirurg Birgitte Solheim. Fra leiligheten sin i Paris oppsummerer hun livet sitt, samtidig som hun holder fast i håpet om en gang å få oppleve kjærligheten. Tiden er knapp, og det er enda viktigere for hovedpersonen å fylle livet med det som faktisk er viktig. Forfatteren kaller det *håp uten optimisme*. Det er et godt utgangspunkt. Hele livet.

Kanskje noen av Tidendes lesere finner kjærligheten denne sommeren?

Og de av oss som har funnet den, nylig, eller en gang for lenge siden, kan bestrebe oss på å ta ekstra godt vare på den.

Parterapeutene er i hvert fall ganske samstemte i denne tiden, hører jeg. Når de sier at dette ikke er tiden til å bestemme seg for å gå hver sin vei. Da viser de til at kjærligheten kan ha dårlige kår, hvis livet ellers er preget av usikkerhet.

Det som er mest kjært for oss, behandler vi best. Hvis du ser på den du lever med som en kjæreste, innebærer det at du setter ham eller henne høyst.

Det som er mest kjært for oss, behandler vi best, sier parterapeut Bjørk Matheas-datter. Hvis du ser på den du lever med som en kjæreste, innebærer det at du setter ham eller henne høyst. Det er også det de fleste ønsker seg fra den de lever med, å bli behandlet som den aller kjæreste.

Noen forbinder ordet kjæreste bare med den første forelskelsen, og ikke med kjærligheten. Hvorfor ikke tenke omvendt? Å være kjæreste er å oppføre seg som kjæreste også de dagene du ikke kjenner de store følelsene. Slik vil følelsene kunne komme frem igjen, og vi vil kunne fortsette å være kjæresten for hverandre. Kjærlighet er å ta vare på den kjæresten du fant, og være en kjæreste for den du har valgt. Ofte handler det om å komme i møte, være til stede, og lytte. Og av og til orker vi ikke det, uten at det har noe med den andre å gjøre. Vi er fylt opp av egne ting, og tanker. Da går det an å gi beskjed, om hvordan du har det, rett og slett for å unngå at den andre føler seg avvist.

Noe sånt, kan vi huske på. Hvis vi vil.

Med dette ønsker jeg god sommer.

Ellen Beate Dyvi
Ansvarlig redaktør

Utvikle fremtidens tannhelsetjenester.

Vi søker tannleger og spesialister til våre klinikker i Norge.

Livskvalitet

Bærekraftig
utvikling

Mangfold

Orbident er en nytenkende markedsutfordrer som eies og drives av tannleger.

Med våre verdier - livskvalitet, bærekraftig utvikling og mangfold - investerer vi i utviklingen av fremtidens tannhelsetjenester for en friskere og mer bærekraftig verden.

Vi søker deg som deler våre verdier og brenner for ditt yrke. Du gir dine pasienter eksepsjonell service, enestående kvalitet og individuell oppfølging.

Les mer og søk på orbident.no.

Kontaktperson:
Sara Nordevall
Daglig leder/Tannlege
Tlf. 47 95 46 97
sara@orbident.com

Med ønske om en trygg og god sommer til dere alle!

Det nærmer seg sommer og ferietid. Sommeren 2020 blir nok ganske uvanlig for de aller fleste av oss. Koronapandemien har virkelig satt sine spor i hele det norske samfunnet, og sommeren 2020 vil selvsagt bære preg av denne situasjonen.

Det er foreløpig ikke anbefalt å reise ut av landet, og gjør du det må du – enn så lenge – sitte i karantene når du kommer tilbake. Regjeringen anbefaler oss å feriere i Norge. Det er viktig, ikke minst for turistnæringen, siden det trolig vil komme svært få turister fra utlandet. Men det er mange flotte steder å oppleve i Norge, og har man muligheten, er dette en god anledning til å benytte seg av alt det vårt langstrakte land har å by på.

Den økonomiske situasjonen er ganske krevende for mange. Svært mange har vært, eller er, permitterte, og i mange bransjer går det så vidt rundt for tiden. Tannhelsetjenesten har heller ikke vært skånet.

Tannhelsetjenesten, både i privat og offentlig sektor, har store økonomiske tap grunnet covid-19, og NTF er bekymret både for tannhelsetjenesten og for befolkningens tannhelsetilbud.

Den offentlige tannhelsetjenesten har hatt store utgifter knyttet til oppretting og drift av akuttklinikker for pasienter som er smittet eller mistenkt smittet av covid-19 eller er syke. NTF er bekymret for at manglende finansiering vil gå utover tilbudet til de prioriterte pasientgruppene. Den offentlige tannhelsetjenesten må sikres tilstrekkelige midler til å til å ivareta sine oppgaver, både i dagens spesielle situasjon, og ikke minst etter krisen.

Privat tannhelsetjeneste har, sammen med den offentlige tannhelsetjenesten, lagt ned en betydelig innsats for å sikre hele befolkningen et adekvat tannhelsetilbud gjennom krisen. For å avlaste resten av helsetjenesten har privat tannhelsetjeneste holdt åpent for å sikre befolkningen tilgang til akutt tannbehandling. All annen behandling ble utsatt. Omsetningen var dermed tilnærmet null i en lang periode, inntil vi gradvis kunne åpne igjen 20. april. Selv om NTF var glade for at vi fikk gjennomslag for høyeste dekningsgrad for tannleger i kompensasjonsordningen for uunngåelige kostnader, har det vist seg at ordningen kun dekker en svært liten del av de faste kostnadene, og ikke noe av inntekts- eller omsetningstapet.

Hele tannhelsetjenesten er dessuten pålagt begrensninger av smittevern hensyn, noe som medfører betydelig inntektssvikt grunnet tapte behandlingsinntekter fra betalende pasienter. Tjenesten opplever

Foto: Kristin Alnæs

NTF er svært bekymret for at den pågående situasjonen skal resultere i at hverken den offentlige eller den private tannhelsetjenesten vil klare å opprettholde et adekvat tilbud til befolkningen fremover.

også betydelig økte priser på nødvendig smittevernutstyr og vanskeligheter med å få tak i slikt utstyr.

Den økonomiske situasjonen er derfor kritisk for mange. Det er nå helt nødvendig med tiltak som kan sikre at tannhelsetjenesten kommer seg gjennom krisen. Dere kan være trygge på at vi arbeider for dette opp mot myndighetene og politikerne på Stortinget. Vår melding er klar: NTF er svært bekymret for at den pågående situasjonen skal resultere i at hverken den offentlige eller den private tannhelsetjenesten vil klare å opprettholde et adekvat tilbud til befolkningen fremover. Vi får allerede tilbakemeldinger om at mange pasienter utsetter nødvendig behandling på grunn av den usikre økonomiske situasjonen vi nå er i. Dette vil på sikt gå ut over tannhelsen i befolkningen. Vi vet fra før at mennesker med svak økonomi ikke har mulighet til å prioritere nødvendig tannbehandling.

Tannbehandling vil bli mer kostbart i denne situasjonen. Privat tannlegevirksomhet er en helprivat helsetjeneste som ikke får tilskudd fra myndighetene, hverken til etablering eller drift. Pasienthonorarene er eneste inntektskilde. I den situasjonen vi nå står i, har myndighetene kommet med pålegg om ekstra smittevernrutiner og bruk av utstyr som representerer betydelig økte utgifter for tannlegevirksomhetene, både i form av direkte kostnader, og økt tidsbruk. Da må behandlingen nødvendigvis også bli dyrere, både i privat og offentlig sektor.

Det er på høy tid med en helhetlig gjennomgang av hele tannhelsetjenesten. Resultatet av en slik gjennomgang bør brukes som grunnlag for å styrke den offentlige finansieringen av både den offentlige tannhelsetjenesten og folketrygdens stønadsordning.

Situasjonen har preget arbeidet i NTF og hverdagen til alle medlemmene våre de siste månedene. Det har vært mange og store utfordringer på veien, og fortsatt er det langt igjen før vi kan erklære at vi er tilbake til «normalen» igjen, og hva vil være «normalt» i fremtiden? Forhåpentligvis har vi lært så mye av denne koronakrisen at både tannhelsetjenesten, og samfunnet for øvrig, er bedre rustet neste gang vi blir satt på prøve.

På tross av den spesielle situasjonen håper jeg at dere alle får en fin sommer! Nå trenger vi å samle krefter, for antagelig må vi leve med pandemien i lang tid. Vi ses til høsten med nye krefter og fornyet pågangsmot!

Camilla Hansen Steinum
President

HOVEDBUDSKAP

- Økningen av troende muslimer i vestlige land fører til at helsepersonell må ta hensyn til spesielle islamske særegenheter for denne gruppen pasienter.
- Den tradisjonelle muslimske kjønnssegregeringen og haram/halal-spørsmål knyttet til medikamenter og dentalmaterialer kan innvirke på forholdet mellom pasient og behandler og på hvordan behandling utføres.
- Undervisningen ved lærestedene for medisin og odontologi vil måtte ta hensyn til muslimske tema av denne type.

FORFATTERE

Nils Jacobsen, professor emeritus. Nordisk institutt for odontologiske materialer, NIOM.

Arne Hensten, professor. Institutt for klinisk odontologi. Det helsevitenskapelige fakultet, UiT Norges Arktiske Universitet, Tromsø.

Artikkelen er skrevet før koronasituasjonen og nye smittevernregler kom.

Korresponderende forfatter: arne.hensten@uit.no

Jacobsen N, Hensten A. Muslimer og tannbehandling. Nor Tannlegeforen Tid. 2020; 130: 508–13

MeSH : Islam; Kulturelle karakteristika; Kulturelt mangfold; Tannbehandling

Islam og tannbehandling

Nils Jacobsen og Arne Hensten

Figur 1. Til venstre: Miswakselger i Midtøsten. Foto: professor Claes-Göran Crossner. Bakgrunnsillustrasjon: Miswakpinne. Yaylimages.

På verdensbasis finnes en rekke religioner med påbud og forbud som kan være utfordringer for et vestlig helsevesen (1). Særlig aktuelt er det økende innslag av muslimer blant pasienter og helsepersonell. Ettersom islam omfatter detaljerte leveregler som stammer fra profeten Muhammeds tid eller de religiøse imamene, kan dette lett føre til en kulturkollisjon mellom et muslimsk oppførselsmønster og moderne vestlig tradisjon. Det følgende er et forsøk på å belyse hvilke implikasjoner dette kan ha for pasient/terapeutforholdet, med tanke på odontologi.

Islamske tradisjoner

Islam omfatter mange folkeslag med forskjellig syn på leveregler, sykdom og medisinsk behandling, forhold som gjenspeiles blant vestlige muslimer. I følge Sylo Taraku (2019) er det nå ca. 250 000 personer i Norge med bakgrunn fra muslimske land, hvorav

150 000 er registrert som medlemmer av muslimske trossamfunn. Graden av rettroenhet varierer fra den mest alvorlige sunni-muslimske Wahabismen fra Saudi Arabia, til den mer avslappede holdningen hos muslimer fra Balkan (2).

I utgangspunktet er sykdom og lidelse en prøvelse fra Allah. Det er en religiøs plikt å ta vare på helsen. Muslimene skal følge leveregler som beskrives i Koranens shariaregler og praksis som beskrives i Sunnah, slik de gjengis i de såkalte hadither. Hadither er fortellinger og overleveringer om hvordan profeten Muhammed praktiserte livet sitt. Reglene omfatter punkter som bønnetider, påkledning, hygiene, kosthold og andre hverdagslige leveregler. Halal (tillatt) versus haram (forbudt) er strenge oppskrifter med hensyn til ingredienser som kan tilføres kroppen. Velkjent er forbud mot svinekjøtt og alkohol samt kravet til bestemte slakteregler for kjøttmat. Halal-reglene omfatter også medisinsk utstyr og medisiner som kan inneholde spor av for-

budte komponenter. Disse forhold kan være utfordrende barrierer for helsepersonell både på sykehus og i praksis (3).

Et strengt avvik fra vestlig kultur er kravene til kjønnssegregering, særlig tydelig i den saudiarabiske tradisjonen. Det omfatter restriksjoner med hensyn til hudkontakt, øyekontakt eller annen kommunikasjon med personer av motsatt kjønn, med mindre de er ektefelle eller nær slektning. For kvinner gjelder strenge regler for «ærbar» påkledning, noe som kan medføre vanskeligheter ved medisinske undersøkelser og sykepleie. Kjønnssegregeringen gir seg derfor ofte utslag i krav om medisinsk behandling av en terapeut av samme kjønn, med mindre det er tale om en nødsituasjon. For eksempel kan munnhygieneinstruksjon for en mann, gitt av kvinnelig tannhelsepersonell, bli helt feil eller få motsatt effekt ved at mannen «taper ansikt» ved å bli tilrettevist av en kvinne.

Et annet særtrekk ved en del av de muslimske pasientene er at familier har mye å si når det gjelder å ta stilling til behandling. Sykebesøk er en plikt. Besøk av familie på sykehus kan derfor få stort omfang. Alle slike forhold er utfordringer som helsepersonell må tilpasse seg, noe som blir forsterket under fastemåned (4).

Medisinske universiteter i USA har nedlagt mye arbeid i å gjøre kjent utfordringer for medisinsk personell med hensyn til muslimske påbud og forbud (5). Man tar da utgangspunkt i holdninger og verdier med hensyn til medisinsk behandling slik den arter seg hos den muslimske befolkningen der (6). Det påpekes særlig tre områder der helsepersonell bør adapteres til en stor del av muslimske pasienter, nemlig kjønnssegregeringen, halalkravet og en egnet plass for bønn.

Islam og oral hygiene

Islam legger stor vekt på renhet både av kropp og omgivelser, også på dette området under henvisning til profeten Muhammeds atferd. Å holde tennene rene er en viktig del av hygieneregimet. Hadithene henviser hyppig til hvilke oralhygieniske tiltak profeten selv praktiserte. I utgangspunktet er det til bruk av såkalt «miswak» som gjelder. Miswak er en penselaktig, oppfliset pinne fra *Salvadora persica* L. busken (arabisk: arak; urdu: peelu) (figur 1). Den gir god mekanisk rensing, avgir god lukt og inneholder dessuten en rekke kjemiske substanser som kan ha antimikrobiell effekt (7). Miswak er fortsatt i bruk i enkelte land parallelt med tannbørste.

Tannrensingen har både hygieniske, estetiske og religiøse aspekter, den siste som del av renselsesprosessen (wudu) før de rituelle bønnene eller lesing av Koranen (8). På norsk foreligger en særoppgave i medisin som beskriver alle hygienekrav som er forbundet med islam, blant annet munnhygiene (9). Her fremgår det at Profeten oppfordret sine følgesvenner til å holde god oral hygiene ved å bruke miswak flere ganger om dagen, ha den med seg over alt, og

bruke den før man skulle be. Miswak var både et renselsesmiddel og en måte å behage Allah på. Oral hygiene er således en viktig trossak som ikke står i motsetning til moderne oral hygiene (9).

Islam og tannbehandling

Andre religiøse påbud og forbud kan ha relevans for muslimske tannhelsepasienter og for tannhelsepersonell. Muslimer er i økende grad blitt på vakt overfor haram/halal-problematikken ved kosmetika og farmaka, inkludert dentale produkter. For den rettroende muslimske pasienten er det viktig at dentale materialer og medisiner ikke inneholder haramkomponenter eller produkter som har vært i kontakt med haramstoffer under produksjonen. Det er særlig viktig å unngå medisiner og materialer som inneholder komponenter fra gris, eller andre dyr som ikke er slaktet etter halalforskriftene. Det kan være snakk om å unngå materialer som inneholder kollagen, eksempelvis hemostatisk kollagen, som stammer fra sener hos storfe, eller hemostatisk gelatin, som stammer fra hydrolysert kollagen i ben og hud fra gris. Ved infrarød spektroskopi har forskere fra Malaysia påvist gelatin i 9 av 42 typer tannmaterialer fordelt på fire hemostatiske svampmaterialer, to restaureringsmaterialer og én hver av profylaksematerialer, tannpasta og munnskyllevann (10).

Sirois og medarbeidere lister opp viktige haram/halalpunkter med relevans til tannbehandling og beskriver brukbare oppførselsmønstre i relasjon til muslimske pasienter i USA (11). Håndtrykk blir betraktet som haram, for motsatt kjønn. Det samme gjelder langvarig øyekontakt, særlig for kvinner, som bør sløyfes til fordel for å forklare hva som skal gjøres både ved undersøkelse og behandling, gjerne ved plansjer eller grafer. Berøring, som i vestens kultur er et tegn på omsorg fra helsepersonell, er blant rettroende muslimer begrenset til nære slektninger. Dersom pasienten av en eller annen grunn ikke kan avgjøre behandlingen selv, er det et hierarki av voksen sønn, far, bror eller onkel som bestemmer. Sirois og medarbeidere presiserer at eldre pasienter kan være den gruppen som holder strengest på muslimske tradisjoner (11).

Tillatt og forbudt tannbehandling

Islamske nettsteder gir svært forskjellig veiledning når det gjelder tannbehandling. I utgangspunktet er det forbudt å forandre det som er skapt av Allah. Det kan skape vanskeligheter med hensyn til estetisk tannbehandling. Eksempelvis hevdes at bruk av gull bare for skjønnheten er forbudt, mens bruk av gull som en medisinsk nødvendighet, f.eks. for å gjenopprette funksjon, er tillatt.

Professor Claes-Göran Crossner arbeidet som tannlege i Saudi Arabia i 15 år og forteller i 2020: «Når jeg jobbade på sjukhus i Saudi Arabien blev vi kallade till bårhuset (the Morgue) för att

Figur 2. Typisk «gold-souk» i Midtøsten. Foto: professor Claes-Göran Crossner. Bakgrunnsillustrasjon: Yaylimages.

«extrahera» guldtänder på døda rättrogna muslimska män för att de inte skulle begravas med guld (haram). Detta gäller bara för män. Guldsmycken för kvinnor är viktigt och mängden guld kan även vara ett uttryck för social standard (figur 2).»

Tannregulering faller i to kategorier: Dersom det skjer bare for å forbedre utseendet, er det forbudt, men dersom det gjelder å korrigere en feil eller gjenopprette funksjon, er det tillatt. Andre råd går imidlertid ut på at både tannregulering, broer og fasetter er tillatt, fordi de ikke forandrer eller skjemma Allahs skapelse. Det samme gjelder tannbleking. Her siteres Profeten på: «Hvorfor ser jeg deg komme til meg med gule tenner? Bruk miswak.» Tenner skal være hvite (12).

Det er ikke kjent i hvilken grad slike avveininger er aktuelle for norske tannleger som behandler muslimske pasienter. Også ved tannbehandling er det å foretrekke at terapeut og pasient er av samme kjønn (4). Etter hvert utdannes det også her hjemme muslimske tannleger som formodentlig er bedre rustet til å ta «riktige» beslutninger i relasjon til tannbehandling av bokstavtro muslimske pasienter.

Ramadan og tannbehandling

I fastemåneden (Ramadan) forventes det at muslimene ikke spiser eller drikker mellom soloppgang og solnedgang. Det har stort sett

ingen negativ effekt på de fleste kroppsfunksjoner. Glucosehomeostase opprettholdes ved leverens glycogenlagre, men faste er likevel ikke anbefalt for diabetikere av type én, som ikke er godt kontrollert, eller for gravide kvinner (13). Fastemåneden kan være en særlig utfordring for muslimer ved tannbehandling. Det forventes av muslimer at de følger fasten, slik blir alle synder tilgitt, dersom man også følger opp med gaver til fattige. En rettroende muslim forventes å utføre oral hygiene før soloppgang og etter solnedgang. På dagtid er tannpasta og munnskyllevann forbudt blant rettroende muslimer. Det samme gjelder profylaktisk pasta, kjølevann, skyllevann og blod ved tannbehandling samt reseptmedisiner som egentlig skal tas midt på dagen. Nødvendige kirurgiske inngrep som ekstraksjoner kan også by på problemer. Det er derfor fornuftig å legge behandlingen til etter solnedgang eller utsette den til over ramadan (11, 14, 15). En rettroende muslim kan også anse at lokalanestesi i munnhulen er haram. De får heller ikke røyke.

Problematiske ved muslimske tannlegestudenter og praktiserende tannleger

Islam setter også spesielle krav i studiesituasjonen. «College of medical and dental sciences» ved University of Birmingham har i samarbeid med muslimske studenter utarbeidet retningslinjer som tar hensyn til dette (16). Retningslinjene omfatter punkter som bønnetider

og bønnenrom, med særlig henblikk til fredagsbønnen, retningslinjer ved fysisk undersøkelse der undersøker og pasient skal være av samme kjønn, og krav til påkledning. Ansiktsmaske (niqab) er forbudt, mens hijab er tillatt. Håndtrykk blir bare anbefalt dersom pasientene selv legger opp til det. Et spesielt problem for kvinnelig klinisk personell er kravet om bare underarmer av hygieniske hensyn, noe som flere muslimske grupper ikke godtar. Her har man ved enkelte avdelinger kommet frem til at det kan være tilstrekkelig å brette opp ermene ved kontakt med pasient og ved håndvask, men andre forlanger at hele underarmen skal være utildekket (16).

(Artikkelen er skrevet før koronasituasjonen og nye smittevern-regler kom.)

Ved norske læresteder tillater man ikke heldekkende underermer for kvinnelige studenter, men tillater hijab. Ved de store hospitalene i Norge, som for eksempel Rikshospitalet, som har personell av mange nasjonaliteter og religioner, må klinisk personell ha bare underarmer, men muslimske kvinner i resepsjoner o.l. godt kan være tildekket. Folkehelseinstituttets veileder om arbeidstøy som benyttes i klinisk arbeid, sier at arbeidstøy bør ha korte ermer over albue for å bidra til best mulig rengjøring av hender, håndledd og underarm (17). Formuleringen er gjentatt i «Faglige anbefalinger for smittevern i klinisk odontologisk praksis» utarbeidet av lærestedene, Den norske tannlegeforening og Folkehelseinstituttet 2018 (18).

Denne problematikken kan også være aktuell for muslimske tannleger i Skandinavia. En kvinnelig tannlege ansatt i Folketandvården i Sverige, insisterte på å bruke engangsermer av plast for å skjule underarmene til tross for at hygieniske retningslinjer fastsatte at arbeidsantrekket skulle være kortermet. Diskrimineringsom-

budsmannen saksøkte Folketandvården for religiøs diskriminering på vegne av henne, men tapte saken. Senere sluttet tannlegen i stillingen (19).

Slike forhold kan også gi seg bisarre utslag: En mannlig muslimsk tannlege i Manchester forlangte at kvinnelige pasienter måtte iføre seg hijab og at mannlige pasienter måtte ta vekk gullsmykker før de kunne få behandling. Han ble klaget inn til National Health Service (NHS) administrasjonen og saken er foreløpig uavklart (20).

Sluttbemerkninger

De omstendigheter som er trukket frem i denne oversikten er smakebiter fra ulike problemstillinger den islamske tro kan føre med seg for pasientbehandling. Også enkelte varianter av kristendom og andre religioner kan medføre problemer (1), eksempelvis Jehovas vitners motstand mot blodoverføring, men sjelden i slik detaljrikdom som den som er forbundet med den rettroende muslimske befolkningen. Respekten for religion gjennomsyrrer vår vestlige kultur til tross for at religionen er lagt på hylla av et flertall. Mange behandlingsinstitusjoner innen medisin og odontologi har derfor brukt tid og krefter på å sette seg inn i de forskjellige snublesteinene som er forbundet med de muslimske levereglene. Det kan likevel ta tid før alt helsepersonell er oppdatert om forholdet.

Takk

Stor takk til professor Claes-Göran Crossner, UiT for bilder og kommentarer og til førsteamanuensis Mohammed Al-Haroni ved Universitetet i Tromsø for viktige korrigeringer under preparering av manuskriptet.

REFERANSER

- Swihart DL, Martin R L. Cultural religious competence in clinical practice. NCBI Bookshelf. A service of the National Library of Medicine, National Institute of Health. Stat Pearls (internet) Treasure Island (FL): StatPearls publishing; 2019.
- Taraku S. Frihetsskampen i Islam. Res Publica, Oslo 2019.
- Attum B, Waheed A, Shamoos Z. Cultural competence in the care of muslim patients and their families. StatPearls (Internet) Treasure Island (FL): StatPearls Publishing 2019. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK499933/?report=printable>
- Mutair AS, Plummer V, O'Brien AP, Clerehan R. Providing culturally congruent care for Saudi patients and their families. Contem Nurse. 2014; 46: 254–8.
- Ezenkwele UA, Roodisan GS. Cultural competencies in emergency medicine: caring for Muslim-American patients from the Middle East. J Emerg Med. 2013; 45: 168–174.
- Padela AI, Gunther K, Kilawi A, heisler M. Religious values and healthcare accommodations: Voices from American muslim community. J Gen Intern Med. 2011; 27: 708–15.
- Wu CD, Darout IA, Skaug N. Chewing sticks: timeless natural toothbrushes for oral cleansing. J Periodont Res. 2001; 36 275–84.
- Nida Dr. What does Islam say about «Dental Health». Questions on Islam 2009. <http://questionsonislam.com/question/what-does-islam-say-about-dental-health>
- Mirza B F. Hygiene i Islam og dagens medisin. Særoppgave i medisin (30 sider), Institutt for samfunnsmedisin, Universitetet i Oslo 2004.
- Infanita N, Jaswir I, Mirghani MES, Sukmasari S, Ardini YD, Iestari W. Rapid detection of gelatin in dental materials using attenuated total reflection fourier transform infrared spectroscopy (ATR-FTIR) J Phys. 2017. Conf Ser. 884 012 090.
- Sirois ML, Darly M, Tolle S. Understanding Muslim patients: cross-cultural dental hygiene care. Int J Dent Hygiene. 2013; 11: 105–114.
- Seekers Guidance. The global Islamic seminary, 2014. Checked and approved by Faraz Rabbani. Lest 09.12.19. Seekers Guidance.org
- Azizi F. Islamic fasting and health. Ann Nutr Metab. 2013; 50: 273–82.
- Shaeesta KB, Prabhuji ML, Shruthi JR. Ramadan fasting and dental treatment considerations: a review. Gen Dent. 2015; 63: 61–6.
- Uppal N, Shikha D, Minor oral surgery in fasting muslim patients during Ramadan. J Can Dent Assoc. 2013; 79: d155.
- Jones, J. College guidelines for religious observation amongst Muslim students. College of Medical and Dental sciences, University of Birmingham 2014.
- Folkehelseinstituttet, Håndhygieneveilederen utg. Oslo 2017. Tilgjengelig fra <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/veileder/handhygiene-2017-smittevern23-med-omslag.pdf>
- Arbeidsgruppen for smittevern i klinisk odontologisk praksis: Faglige anbefalinger for smittevern i klinisk odontologisk praksis, 28 sider. Tannlegeforeningen 2018. <https://www.odont.uio.no/om/hms/dokumenter/fagligeanbefalingersmitteverntannhelsetjeneste.pdf>
- Dom nr. 65/17 Arbetsdomstolen, Stockholm, Mål nr. 163/16, www.arbetsdomstolen.se
- <https://www.telegraph.co.uk/news/religion/5718982/Muslim-NHS-dentist-tried-to-force-patients-to-wear-traditional-Islamic-dress>

ENGLISH SUMMARY

Jacobsen N, Hensten A.

Islam and dental treatment

Nor Tannlegeforen Tid. 2020; 130: 508–13

The increasing number of Muslim's in the Western society may represent certain challenges connected with medical/dental treatment. Oral hygiene is considered to be of high value within Islam, whereas the haram/halal issues, well known for its ban of pork and other not-halal slaughtered meat products, also include prohibition of medicines and dental materials that may contain traces of prohibited substances. Other obstacles associated with Islam is the strict segregation of the sexes, limiting skin- and eye contact between the genders and setting strong requirements to «decent» attire for women. Circumstances of this kind could represent challenges in the relationship between the patient and the therapist including dental treatment. Moreover, some female patients require to be treated only by a representative of their own gender, and a Muslim female health professional may have problems with exposing her naked forearms. The latter is contrary to hygiene regulations for health personnel in clinical practice and may cause administrative controversy. Western politicians are overall willing to respect religious requirements of this kind within health care and several educational institutions within medicine and dental science have adopted relevant topics in their curricula.

This article was written before the Corona-virus situation and altered hygiene requirements.

Opalescence™
tooth whitening systems

● ● ● ● ● ● ●

MY SMILE IS
Confident
#MYSMILEISPOWERFUL

Calle, fra Sverige, elsker å surfe, fiske, kjøre snowboard og gå på fjelltur. Han smiler mest når han er ute i naturen sammen med venner. Opalescence™ PF tannblekemiddel gir ham fleksible brukstider, slik at han kan opprettholde sitt strålende smil på en måte som passer til hans livsstil.

- hjemmebleking i individuelt tilpassede skinner
- 10% eller 16% karbamidperoksyd

Et strålende smil gir ham selvtilit nok til å ta enhver utfordring.
That's the power of a smile.

Finn ut mer om kosmetisk bleking av tenner på opalescence.com/no.

Follow us:

 facebook.com/ultradentproductsnordics

 instagram.com/opalescence_nordic

 ultradent.com/eu/blog

www.ultradent.com/eu

© 2020 Ultradent Products, Inc. All rights reserved.

Flyspor. Foto: Niklas Angelus.

1200°C

MAXIMUM

SAFETY

free of chemical additives

The purest volume stable **BOVINE BONE GRAFT.**

1200TRUST.COM

Tur til Provence = Provencetur

Det begynte nesten som en tilfeldighet, en guidet sykkelturne for kolleger i forkant av en tannlegekonferanse i Frankrike.

På vei oppover fjellet fra Limone Piemonte i Italia. Dagens mål ligger nede i dalen. I det fjerne skimtes fjellmassivet Mercantour, der gruppen skal gå om et par dager.

 tone elise eng galåen
 PRIVAT

dag arrangerer tannlege Thomas Sefranek fotturer for grupper i det vakre fjellandskapet mellom Piemonte og Provence.

I 40 år har han trasket rundt i de franske alper sammen med kona, Eli Rongved. Selv har han vært frankofil siden begynnelsen av 70-tallet. Paret har en feriebolig en times kjøring fra Nice, og driver turarrangøren Provencetur i fellesskap.

– Helt siden jeg var ungdom har jeg tilbragt mye tid i Frankrike, til og med som gatemusikant i Paris. Jeg kan lese dikt og banne på fransk, ler Sefranek.

Han har solid erfaring fra krevende fjellturne i Europa, Asia og Afrika. Da også venner og bekjente begynte å etterspørre arrangerte fjellturne, ble Provencetur til – sakte, men sikkert.

– Turvirksomheten utviklet seg i et behagelig tempo. Henvendelsene vi fikk kom stort sett fra folk som ville gå på steder der de ikke turte å gå alene. De var avhengige av erfarne fjellfolk for å komme trygt frem, forteller Sefranek.

På historiske stier

De fleste av turene går til området mellom Provence og italienske Piemonte kalt Mercantour Nasjonalpark. Den gamle saltveien som går fra Middelhavet til Piemonte, en tidligere handels- og smuglerrute, står på UNESCOs liste over verdensarvsteder. Langs veien mangler det hverken på kulturskatter eller eldgammel historie som kan formidles til deltakerne.

– Jeg kan holde lange foredrag for dem som vil høre, forsikrer Sefranek.

Thomas Sefranek foran gruppa som har nådd det øverste punktet av Rocca dell'Abisso i Italia, 2 755 m.o.h. Grensen mellom Italia og Frankrike går på toppen. I klart vær er det utsikt til Mt. Blanc og Korsika. – Vi går på gode stier gjennom ulike klimasoner, forteller Sefranek.

Ved inngangsporten til Mercantour Nasjonalpark. Deltakerne er straks fremme ved den betjente hytta hvor de skal overnatte på 2 233 m.o.h. – Jeg har kjent hytteverten i årevis, så vi får alltid ekstra god service når vi kommer. Personlig kjennes det godt å bli akseptert som fellguide i dette miljøet, sier Sefranek.

Han forteller at de snekrer et opplegg likt noe de ville meldt seg på selv. Stikkord er sikkerhet og gjestfrihet.

– På tur kjører jeg «opplyst enevelde» som stil. Jeg er vennlig og bestemt, slik at folk skal føle seg trygge, også i ruskevær og tåke.

Turene bygges rundt måltidene. Etter at deltakerne er hentet på flyplassen i Nice, er det tid for å spise lunsj. Middag den første kvelden er alltid raclette og kjøttfondue.

– Det er et måltid som engasjerer. Mens deltakerne dypper i grytene, etableres gruppa. Folk blir kjent, lærer seg hverandres navn.

Ute i terrenget har vi også med oss noen godbiter i sekken. Lokal spekepølse, ost og kjeks er alltid populært når vi tar en pust i bakken. Vi synes det skal være en nytelse å være på tur. Bor vi på hotell som base, kan de som vil ta

en toptur med meg stå opp klokken 04:00. De som synes det ble litt sent kvelden i forveien, kan gå en roligere tur med fru, humrer Sefranek.

Privatpersoner og B2B

Når han og kona guider alene kan de håndtere grupper på inntil ti deltakere. Med en ekstra turguide klarer de et par stykker til. Men de er aldri mer enn 15 personer til sammen. Oversiktlige grupper gir bedre dynamikk, og gjør det enklere å ivareta sikkerheten. Det er heller ikke mulig å skaffe til veie flere sengeplasser ved hyttene til Club Alpin Francais, Frankrikes svar på Den Norske Turistforening.

Den klassiske turen med Provencetur går fra hytte til hytte i Mercantour nasjonalpark, men i løpet av de siste årene har Sefranek og kona gradvis utvidet repertoaret. De

På dagstur fra hotellet sitt i franske Casterino, har gruppa flott utsyn over Royadalen. Royadalen slynger seg fra Middelhavet opp mot fjelloverganger til Italia.

kan i dag tilby skreddersydde turer for mindre grupper: Sykkel og matkultur i Provence, gastronomisk langweekend ved Côte d'Azur, høyfjellshotell med spa og gastronomisk kjøkken i Provence. For bedrifter kan Provencetur friste med opphold ved Côte d'Azur med dagsturer i Esterel-massivet ved Cannes, besøk på vingårder, middag på topp restauranter og aperitiff i parets private hjem.

Sefranek tilbyr også ellevandringer, der deltakerne følger elva som slynger seg på bunnen av dype canyons i fjellene.

– Det er en uforglemmelig opplevelse, mange sprenger sine egne grenser. Mot slutten av en typisk tur, kaster flere seg ut i elva fra åtte, ni meters høyde. Til vill jubel, forteller han.

– Provencetur er noe kona og jeg kan holde på med så lenge helsa holder. Når vi er ute med en gruppe på tur, går alltid jeg først og Eli til slutt. En gang vi var ute i fryktelig tåke, var det en av deltakerne som spurte:

– Er dette trygt?

– Ja, kom det kontant fra kona. Så lenge Thomas har hendene i bukselomma er det trygt!

Les mer om Provencetur på www.provencetur.com

Fra Canyon Fanghetto i Rojadalen på den Italienske grensen nær Nice. – I sekken har jeg tau og sikkerhetsutstyr. Vi tar aldri noen sjanser, alt vi gjør på tur skal være trygt, sier Sefranek.

Vi er en av de ledende klinikkene i Norge på implantater og implantatprotetikk. Med digital 3D-planlegging godt innarbeidet kan vi sette implantater med høy presisjon. Vi har også et veletablert endodonti team samt protetikere og kjeveortopeder. Som henviser hos oss er du velkommen til å bli med din pasient på timen for å hospitere. Galleri Oslo Klinikken tilbyr også laserbehandling av nerveskader. Våre spesialister er tilgjengelige for henvisninger innen alle spesialiteter, du kan gjerne henvise elektronisk gjennom helsenett og opus..

Kirurgi:

Shoresh Afnan

HER ID 143227

Mohammad Moafi

HER ID 147594

Wolfgang Feiler

HER ID 143232

Andy Chin Chen

HER ID 143237

Protetikk:

Kåre Jan Attramadal

HER ID 143225

Spesialkompetanse i
implantatprotetikk

Josefine Forsberg

HER ID 148177

Protetiker

Radiologi:

Anders Valnes

HER ID 143236

Endodonti:

Arne Loven

HER ID 143238

Dan Grigorescu

HER ID 143233

Ditt naturlige førstevalg for spesialisttannhelsetjenester.

| implantater | implantatprotetikk | endodonti |
| radiologi | periodonti | oralkirurgi | kjeveortopedi |

Den allsidige

**Bamse Mork-Knutsen
(1955–2019)**

En av Østfold tannlegeforenings mest profilerte medlemmer har en lang og mangslungen historikk som tannlege, musikant, sanger, radiolog og altnuligmann, i tillegg til alt det andre han har foretatt seg i kraft av flere tillitsverv og frivillig innsats.

ARIL JUL NILSEN, I 2018

Bamse Mork-Knutsen var haldenser og lokalpatriot. Da han gikk bort i januar 2019 ble han omtalt som Halden-patriot, fagperson, musiker, markant skikkelse, allsidig og livsglad, i lokalavisen Halden Arbeiderblad. Foto: Hans-Petter Kjøge/Halden Arbeiderblad.

Vi vil gjerne høre litt om hans bakgrunn og hans tanker om tannlegers og tannlegeforeningers funksjon.

– Bamse, du har familiær bakgrunn i hotelldrift. Hva var det som fikk deg til å bli tannlege?

– Det er riktig at jeg vokste opp som bortskjemt enebarn på à la carte-menyer, men det er et evig slit i hotellbransjen, og det fristet ikke så mye.

Da jeg tok artium, kom jeg inn på det meste, også odontologi, men ikke på medisin, så da gikk jeg for det siste. Etter hvert fikk jeg en kjæreste, Gro, som hadde en tannlege inngiftet i familien. Bekjent- og kameratskapet med Sten Rolf Johnsen, far til fotballstjernen Frode, bidro helt klart til at jeg søkte på tannlegestudiet igjen, og begynte i 1978. Da hadde jeg fått med meg et grunnfag i psykologi i Bergen og litt hospitering på Hotell-høgskolen i Stavanger underveis, og også to kjappe besøk i Geitmyrsveien for å bli kvitt 38 og 48. Det så ut til å være morsomt på kirurgen der, og jentene var veldig søte, så da bestemte jeg meg for å begynne!

– I studietiden i Oslo var du aktiv i Odontologforeningen. Hva drev du med der?

– Jeg havnet i et særdeles aktivt kull, som våren på første-året stiftet kullforeningen FIVT – Fremtiden i Våre Tenner. Den første høsten så jeg en lapp på oppslagstavlen der rockebandet *Hæla i Taket* søkte etter gitarist. Jeg tenkte ikke så mye over det, men var tilfeldigvis innom *Kjeller'n* to dager etter, da de skulle ha prøvespilling. En av kullkameratene mine prøvde seg uten særlig hell. De spurte om jeg hadde lyst til prøve, og så fikk jeg jobben. Samtidig ble jeg med i *Odontoblæsten* som kornettist og trompetist.

– På høsten på andreåret kuppet FIVT mer eller mindre hele generalforsamlingen i Odontologiforeningen (OF), og overtok de fleste vervene. Som medlem av både *Blæsten* og *Hæla* var det naturlig at jeg ble kapellmester. Vi reorganiserte og revitaliserte hele OF. *Kjeller'n* ble fylt til randen med konserter med Ole Paus, Øystein Sunde, Julie Felix og andre toppartister. Henning, broren til impresario Rune Lem, gikk på kullet, og han hadde alle de rette kontaktene. Vi reiste til OS – *Odontologiska Spelen* og *NOS-bollen*, og stilte et sterkt fotballag fra skolen. I 1979 vant vi sølv i Malmø, etter et knepent tap mot vertene.

Det var jo naturlig at vi, etter å ha satt sterkt preg på de nordiske sommerlekene, ville prøve oss som idrettsarrangører selv. I 1981 arrangerte vi *De XXII Odontologiske vinter-*

Holmenkollsymposiet 2016, om diagnostikk – klinikk og radiologi for allmennpraktikere. Moderatorer var Bamse Mork-Knutsen og Anne Møystad. Foto: Kristin Aksnes.

I 2009 var Mork-Knutsen på laget til Det odontologiske fakultet ved Universitetet i Oslo, da de deltok i Showbiz på NRK1. Fra venstre: Kirsten Kristiansen, Bjørn Bamse Mork-Knutsen, Bente Brokstad Herlofson, Åsmund Rogn og Kathrine Holt Simonsen. Fotograf: Sigurd Fandango.

lekene i Nordmarka. Vi innlosjerte 300 tannlegestudenter fra hele Norden på de ulike studenthyttene rundt Blankvann. Det var FIVT-folk i alle nøkkelposisjoner i arrangementet, og vi hadde stålkontroll hele veien. Coca Cola var hovedsponsor. Enkelte tannlegestudenter reagerte på dette, men det hjalp oss å få landet et stort prosjekt.

To år etter, rett før avsluttende eksamen, gjorde vi det igjen, med et like stort arrangement. Da måtte vi naturlig nok bruke flere folk fra kullene under i arrangementskomiteen. Våre kullkamerater hadde vett nok til å prioritere studiene. Det arrangementet kostet meg noen karakterer, men det var jo morsomt da, selv om det ikke gikk så problemfritt som den første gangen.

Etter å ha vært kapellmester var jeg redaktør av *Tidens tann* i to semestre. Det var også veldig interessant. Jeg lagde portrettintervjuer i hvert nummer, blant annet med daværende sosialminister Leif Arne Heløe.

Jeg ble æresmedlem i Odontologforeningen høsten 1982, og samtidig en av fire riddere fra kullet av *Ordines Equestres Majestatis Mastodontis*. Det har ikke hendt hverken før eller siden at fire fra samme kull er blitt riddere samtidig.

En anekdote fra studietiden?

Koret *Amalgamguttene* søkte om kulturmidler fra Universitetet i Oslo til innkjøp av noter. Penger kom, og koret ble samlet i kantinen for å diskutere repertoar. «De som kan synge etter noter, rekker en hånd i været!» sa kunstnerisk leder Braut. Ingen respons. «Andre forslag til bruk av bevilgede midler?». Alle reiste seg taust fra sine plasser og gikk i samlet tropp til serveringsstedet *La Boheme* i Ullevålsveien, der det ble fremført mange fine harmonier i løpet av kvelden.

– Du fikk tidlig interesse for utøvende musikk. Hvor mange instrumenter har du vært innom?

– Jeg begynte som kornettist i skolemusikken, og spiller fortsatt på trompet og flygelhorn, i tillegg til at jeg har en slidetrompet, eller soprantrambone, som noen kaller det. Dessuten spiller jeg litt på tinfløyte hvis jeg har en for hånden. Så er det strengeinstrumentene da, gitarer med seks og tolv strenger, bass, banjo, bouzouki, mandolin og ulike størrelser av ukuleler. Rytmeinstrumenter hører også med, og i *Hæla* spilte jeg en del congas i studietiden.

– *Hæla i taket* og *Odontoblæsten* var i gang da du startet studiet. Over årene har en del av dem du spilte sammen med der fortsatt som band under flere navn, for eksempel *Tooth Brothers*. Hvordan kom dette i stand?

– Da jeg begynte i *Hæla i Taket* i 1978 var det et femmanns rock-n-roll-band med tradisjonelt repertoar. Tradisjonen var at når folk i bandet begynte å nærme seg slutten av studiet, ble de erstattet med musikere fra lavere kull. Vi hadde underveis laget et ganske knallsterkt kullband, kalt *Tenna i Tapeten*. Basert på dette bandet satt vi sammen en full soul/rytm'n'blues-besetning til *Hæla i Taket* våren 1981. *Hæla* gikk fra å være et lite kjellerband på *Tannlegehøyskolen* til å bli et stort ensemble som tok spillejobber i ulike miljøer. Vi øvde mye og ofte, og musikere i bandet holdt generelt svært høyt nivå. Nyskrevne arrangementer av Carl Christian Blich og Trond Anderssen ble tilpasset en blåserrekke med trompet, trombone og tre saksofoner. Da vi ga oss etter en legendarisk konsert på Nissefesten i 1982, overtok en ny generasjon i *Hæla i Taket*.

De holdt det gående til 1985, men etter dette ble det ikke noe ny rekruttering. Jeg snakket med noen studenter jeg kjente, som gjerne ville ha oss til å spille igjen, og så samlet jeg bandet. Alle musikerne i gamle *Hæla* spilte den gangen på temmelig høyt nivå i jazz- eller rock-grupper, og vi gikk på scenen fredag 13. februar 1987. Etter det har *Hæla i Taket* fortsatt å spille sammen som band og ensemble, med de gamle arrangementene og stort sett fast repertoar, og med etter hvert noen utskiftninger og fornyinger i besetningen. Store jobber, som NTFs Kameraaftener for 1 000 mennesker i *Sonja Henie Ballroom*, eller stappfulle hus med studenter og kolleger i *Kjeller'n* i Geitmyrsveien ble årlige høydepunkter. Du må være tannlege, og helst ha studert i Oslo, for å være med i *Hæla*. Noen ganger har vi byttet litt på navnet. Du spiller ikke på utesteder i rockebyen Halden under navnet *Hæla i Taket*, som jo også var navnet på et Countryprogram på NRK med Gunvor Hals. Da er det bedre med *The Tooth Brothers*. Av den originale besetningen fra 1981 er trommeslager PerAn Kullbråten og tenorsaksofonist Knut Klette igjen, i tillegg til meg. Tore Kjell Larseng på bass var med i *Hælas* pionertid i 1971, og han kom inn i bandet igjen i 1993. Tore Kjell har gjort en kjempejobb som kapellmester opp gjennom årene. Rune Sollin, Espen Solberg og Aril Jul Nilsen har vært med de siste 20 årene, og utgjør stammen i orkesteret. De siste årene har *rakstingen* Eivind Igland spilt altsaks. Østfoldinnslaget er altså betydelig!

– I tillegg har vi hatt en del knoppskytingsband med *Hæla*-musikerne, som *Samba Dentale*, *Karius og Bakrus* og *X-Ray Band*. Når Det odontologiske fakultet skal feire sitt 60-års jubileum høsten 2019, er det planlagt at *Hæla i Taket* skal stå for musikken. Vi gleder oss allerede!

Politisk engasjert

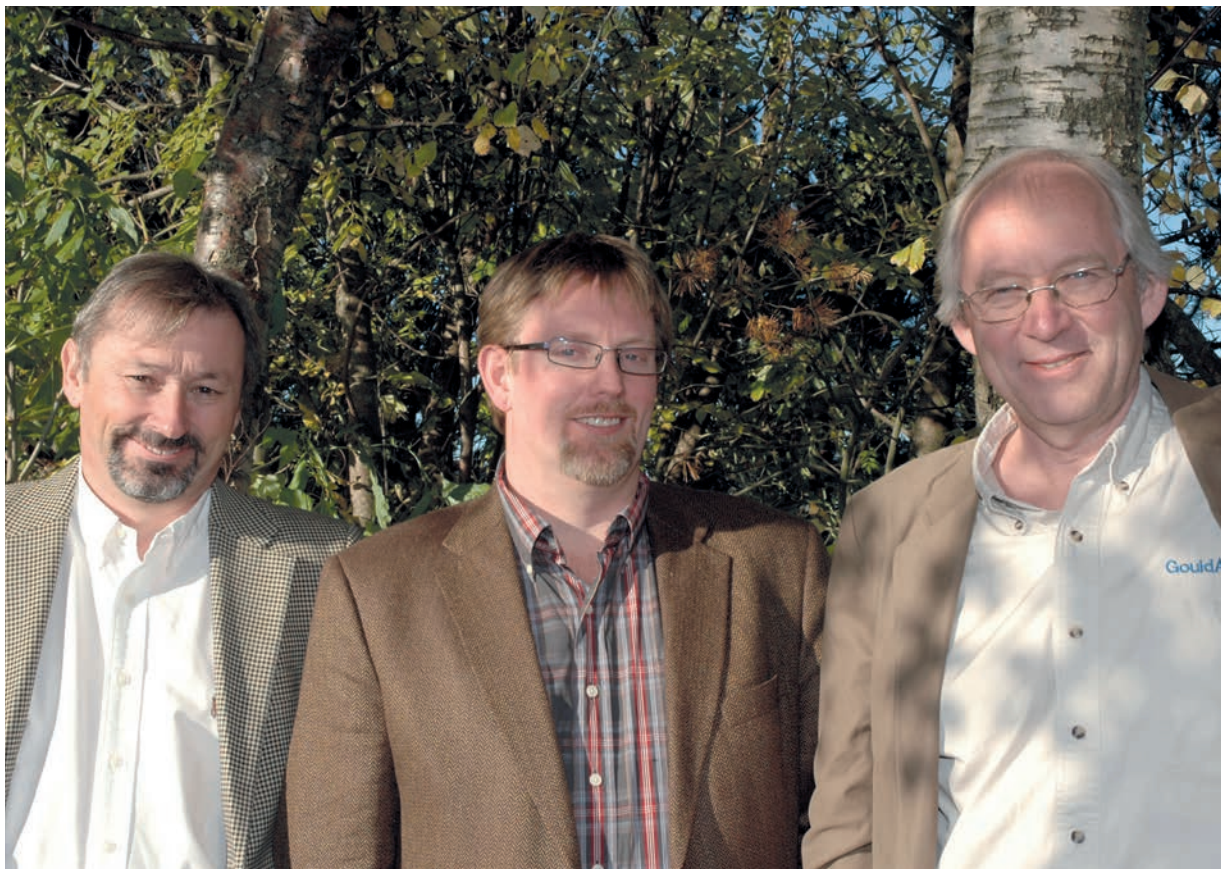
– Du etablerte deg i Halden. Der var det en tannlegeklubb. Hvordan ble du mottatt?

– Jeg kjente de fleste tannlegene i Halden ganske godt fra andre sammenhenger da jeg kom hjem for å overta praksisen til Johs Sponheim i 1985, og jeg ble tatt veldig godt imot. Halden Tannlegeklubb var, og er, en ytterst sosial og hyggelig forsamling. Jeg ble valgt inn i styret allerede den første høsten. Senere ble jeg formann, og brukte en del av mitt gamle kontaktnett fra OF for å skaffe foredragsholdere.

– Etter hvert engasjerte du deg i Østfold tannlegeforening (ØTF). Vil du betegne deg som en foreningsmann?

Internasjonal Dento-Maxillo-Facial Radiologikongress i Bergen i 2016. President i IADMFR og Chair 19th ICDMFR Tore A Larheim og co-chairs Bjørn Bamse Mork-Knutsen (visepresident i IADMFR) og Linda Z. Arvidsson omgitt av japanske kolleger ved åpningen av kongressen.

TSE Modul 6 – oral kirurgi og kjeve- og ansiktsradiologi, i Rogaland i 2008. Tre av fire fornøyde kursgivere i Stavanger: Bjørn Bamse Mork-Knutsen, Heming Olsen-Bergen og Tore Bjørnland. Anne Møystad var ikke til stede da bildet ble tatt. Foto: Ellen Beate Dyvi

– Jeg ble vel egentlig litt headhunted til ØTF, og da med hundreårsjubileet i 1995 som et mål. Jeg trives jo godt med foreningsarbeid, og i Østfold Tannlegeforening fant jeg standstillhørigheten, tradisjonene og samholdet jeg satte pris på, samtidig som det var faglige og fagpolitiske utfordringer på 1990-tallet.

– Hva liker du best med foreningslivet? Er det fagpolitikk eller fagsosialt samvær?

– Innerst inne er jeg nok et politisk dyr, men har opplevd at de fleste kanskje synes jeg er utpreget sosial. Jeg har, som mange andre, gjort noen fagpolitiske blundere, og kanskje sagt rett ut til enkelte at jeg ikke synes de har gjort noen brukandes jobb. Det har jo ikke alltid vært like smart. Enkelte politiske håndgrep er jeg imidlertid stolt av, som da jeg fikk NTFs representantskap til å vedta at man skulle bruke betegnelsen spesialist på alle spesialutdannede tannleger i Norge allerede før man fikk syv godkjente

spesialiteter. Jeg tenker også med stolthet på da jeg fikk den Europeiske Radiologforeningen til å godkjenne spesialistreglene sine, slik at vi kunne bruke dette i arbeidet med å få godkjent spesialiteten i kjeve- og ansiktsradiologi her i landet. At jeg hadde bidratt til å formulere brorparten av reglene selv, sammen med en svensk og engelsk kollega, gjorde at vi fikk den ordlyden vi trengte.

– Det er ingen tvil om at du har et stort engasjement både i og utenfor tannlegemiljøet. Hvor tar du drivkraften fra?

– Jeg er nok en energisk fyr, som blir fort interessert og engasjert i ulike prosjekter. Det bobler raskt opp noen ideer. Dessuten synes jeg det er veldig viktig å formidle at tannleger er en ressurs for helsevesenet. Og så svarer jeg vel alt for lett ja til ting, og da må jeg vel ta følgene.

– Er det noen nåværende eller tidligere kolleger du er spesielt imponert over?

Kamerataften under NTFs landsmøte i 2002. Fra venstre: Knut Klette, Carl Christian Blich og Bjørn Bamse Mork-Knutsen utgjør en del av blåserrekka i Hæla i taket. Foto: Gudrun Sangnes.

– Kona mi, Ellen Cathrine, imponerer meg hele tiden. Sammen har vi vært engasjert i Halden Tannlegeklubb, ØTF og NTF i 26 år, i tillegg til at vi har bygget opp et ganske stort tannhelsesenter som nå sysselsetter ni tannleger. I høst er hun i gang med Helseledelse på BI.

Min sjef og mentor gjennom 26 år, professor Tore Arne Larheim, må selvfølgelig nevnes. Han har lært meg det meste jeg kan om radiologi, har vært pådriver for utviklingen av radiologi som odontologisk spesialitet og som forsker er han en internasjonal kapasitet. Han har vært president i den Internasjonale foreningen for Dento-Maxillo-Radiology, og ledet arrangementene av to internasjonale radiologikongresser i Norge.

Så er det mine kolleger i TSE-teamet, Anne Møystad, Tore Bjørnland og Heming Olsen-Bergem. Anne og jeg har fått gjøre spennende jobber for NTFs symposier, og teamet som helhet har utarbeidet et nytt konsept for formidling av hvor viktig samarbeidet mellom radiologer og kirurger er.

– Har du noen bekymringer for dagens situasjon på tannhelsefeltet? Er tannlegene blitt for mange? Er kjedendannelser en god eller betenkelig ting?

– Vi må kontinuerlig vurdere behovet for antall tannleger her i landet. Overproduksjon gir uønskede virkninger, og det er veldig viktig at de som utdannes får god nok klinisk grunnutdanning.

Kjedene er kommet for å bli, men jeg liker ikke fokuset på profittmaksimalisering fremfor behandlingsoptimalisering. Jeg tror det er best at tannlegene selv sitter med minst en hånd på rattet, og derfor er jeg skeptisk til investorer som ønsker å skvise tannlegene, for selv å ta ut gevinst på pasientbehandling. Det vi likevel opplever, og som krever en profesjonalisering i alle ledd i praksisadministrasjon, er alle kravene som stilles til drift av tannlegepraksiser. Større enheter, der man deler dyrt utstyr og også kompetanse, vil være gode løsninger i fremtidens private tannlegetilbud. Så får man finne løsninger som gjør at de tannlegene som vil

delta på eiersiden kan ha anledning til det. Her bør tannlegene lære av advokater og arkitekter. De har laget gode løsninger hvor kollegene kommer inn som partnere i større firma.

– Har du synspunkter på spesialistutdanning? Er det for mange eller for få spesialister?

– De syv godkjente odontologiske spesialitetene vi har i dag dekker de behovene vi har, og antallet spesialister innen hvert fagområde bør vurderes fortløpende. Utdanningen må være knyttet til utdanningsinstitusjoner med forskningsprogrammer. Jeg synes ideen med regionale kompetansesentra er god, men da må de være regionale. Å bygge sentre midt i Oslo og Bergen er fullstendig tullete, det er jo ikke der behovet for spesialister er presserende. Etter min mening er gjennomføringen basert på dårlige vurderinger av enkeltpersoner i Helsedirektoratet, som igjen har forledet fylkene til å kaste mange penger ut av vinduet på disse prosjektene.

Jeg kan heller ikke se at vi har behov for en egen spesialitet i *klinisk odontologi* her i landet, og det er da ikke nok at fordi ett fakultet gjerne vil drive med en slags spesialistutdanning, så skal man konstruere en slags spesialitet i «litt av hvert».

– Har du en favorittkomponist? Et favorittband?
Favorittforfatter?

– Jeg spiller jo i et Kinks tribute band, så Ray Davies er en favoritt. Ellers hører jeg mye på gammel Chicago og Blood, Sweat and Tears.

Av klassiske komponister liker jeg Händel, Bach og Mozart i tillegg til at jeg hører en del på opera, da gjerne Verdi og Puccini, – og så er jeg glad i Bizet.

– Og jeg har lest alle bøkene til John Le Carré.

– Hvilke hobbyer har du utenom musikk?

– Jeg har seilt aktivt siden jeg var 13 år, og konkurrerer fortsatt. NM-gull i Drake er min beste prestasjon på regattabanen.

– Du sitter i redaksjonen for Årboken til ØTF. Hvor lenge har du vært engasjert i årbokstoff?

– Tja, det var vel i 1986 at jeg leverte mitt første bidrag, en rapport om Halden Tannlegeklubb. Det har vært veldig morsomt å få lov til å være med i årbokredaksjonen i så mange år.

– Til slutt: Er det noe du ønsker deg for Østfold tannlegeforening?

– Jeg håper at ØTF også i fremtiden kan bli en viktig møteplass for tannlegene i vårt fylke. Derfor er det viktig at vi opprettholder en lokalforening som ikke blir geografisk for stor. Faglig og sosialt samhold fremmer kollegialiteten innen tannlegeriet. Det er godt å se at mange yngre kolleger engasjerer seg i lokalforeningen, og jeg ønsker ØTF alt godt for fremtiden!

Intervjuet er først publisert i Østfold Tannlegeforeningsblad, i 2018.

Gjengitt med tillatelse fra Ellen Cathrine Mork-Knutsen.

Alt innen oral og kjevekirurgi. Implantatprotetikk

www.kirurgiklinikken.no

Tlf 23 36 80 00, post@kirurgiklinikken.nhn.no
Kirkeveien 131, 0361 Oslo

Tannlege
Frode Øye
spesialist i oral kirurgi
og oral medisin

Lege & tannlege
Helge Risheim
spesialist i oral kirurgi,
maxillofacial kirurgi,
og plastikkirurgi

Tannlege
Hauk Øyri
spesialist i oral kirurgi
og oral medisin

Lege & tannlege
Fredrik Platou Lindal
spesialist i maxillofacial
kirurgi

Tannlege
Eva Gustumhaugen Flo
spesialist i oral protetikk

Tannlege
Hanne Gran Ohrvik
spesialist i oral protetikk

Tannlege
**Margareth Kristensen
Ottersen**
spesialist i kjeve- og
ansiktsradiologi

Blå dräper. Foto: Niklas Angelus.

Har du spørsmål?

Send en mail til
eirik@orisdental.no
eller finn din nærmeste
klinikk på nettsiden.

Trenger du hjelp med dine pasienter?

Oris Dental har spesialister i protetikk, periodonti, oral kirurgi, endodonti og kjeveortopedi. Vi hjelper deg gjerne med dine pasienter ved behov.

Ta kontakt med oss om du ønsker å diskutere kliniske problemstillinger eller behandlingsplaner.

Oris Dental – av tannleger – for tannleger – med tannleger

Norsk odontologihistorisk forening (NOHF) 40 år:

Støttemedlemmer

Vi lever med historien, nåtiden og fremtiden som de rammefaktorer som gir våre liv innhold. Av disse er det særlig påvirkningen fra historien som bidrar til å plassere oss i den verdenssituasjonen vi hver især befinner oss i. I denne sammenhengen utgjør også historien om tannlegekunstens utvikling et spennende element, som det er viktig å ta vare på for å kunne forstå hva som har bidratt til å forme vår faglige hverdag.

✍ EDVARD B. MESSELT OG NILS RUNE TØNNESSEN

Tannleger begynte allerede tidlig på 1800-tallet å samle på gjenstander og dokumenter som gir innsikt i vår tidligste faghistorie her til lands. Disse samlingene ble etter hvert donert til Den norske tannlegeforening, som bidrag til et fremtidig museum. Tannlegeforeningen mottok stadig nye gjenstander, og etter hvert ble omfanget så stort at samlingen i 1915 ble overlatt til Statens Tannlegeinstitutt. Samlingen, som i dag oppbevares på Det odontologiske fakultet i Oslo, har i årene som er gått blitt betydelig utvidet, og består i dag av flere tusen gjenstander. Samlingen er plassert i et magasin i kjelleren på fakultetet, men noen gjenstander er utlånt til Folkemuseet på Bygdøy i Oslo, der de utgjør inventaret på tannlegekontorer fra forskjellige tidsepoker.

Også ved museene på Sverresborg i Trondhjem og Gamle Bergen i Bergen er det utstilt komplette tannlegekontorer, satt inn i miljøriktige omgivelser, for derigjennom å kunne demonstrere hva som møtte pasientene til forskjellige tider.

På Lillehammer finner vi også tannlege Anders Sandvigs komplette kontor som er utstilt på Maihaugen, museet som han selv skapte, og som kan stå som en bauta over tannlegers vilje til å ta vare på sin historie. Ved andre regionale museer vil vi også finne mange gjenstander fra tannlegepraksiser.

søkes!

– Tannlegefaget har en spennende historie. Gjennom denne samlingen, som er en av verdens mer komplette, kan man følge utviklingen i faget fra tiår til tiår, sier Edvard B. Messelt (t.h.), tidligere formann for NOHF, her sammen med Nils Rune Tønnessen, nåværende formann. Foto: Kristin Aksnes.

Norske tannleger begynte å samle utstyr allerede på begynnelsen av 1800-tallet, og det som ikke står på Maihaugen, Folkemuseet eller andre museer, er oppbevart i kjelleren på Det odontologiske fakultet i Geitemyrsveien. Fra billedarkivet ved Det odontologiske fakultet, UiO.

Økonomisk støtte til prosjekter

Norsk odontologihistorisk forening ble stiftet i 1980 som et interesseforum for dokumentasjon av odontologihistorie. På det første møtet ble det oppnevnt et styre som skulle fremme forslag til tiltak som kunne støtte opp om foreningens formål. Tannleger og firmaer innen dentalbransjen ble oppfordret til å tegne støttemedlemskap, slik at foreningen

kunne bygge opp en kapital, som så kunne anvendes til å støtte prosjekter der bevaring av faghistorien var hensikten. Dette har bidratt til at foreningen har vært i stand til å gi støtte til mange både store og små prosjekter i de 40 årene som er gått siden stiftelsen. I særlig grad gjelder dette støtte til lokale utstillinger, men også et doktorgrads-prosjekt som omhandlet odontologihistorie, har mottatt bevilgning.

Fra Theatergaten 18: Ferdinand Kjerulf Eckhoff, Henry Elis Bache Gabrielsen, (ukjent) og Thorvald Krohn-Hansen. Bildet er tatt i 1908. Fra billedarkivet ved Det odontologiske fakultet, UiO.

Status som eget nasjonalt museum

Fra midten av 1990-tallet har en gruppe tidligere depotansatte og pensjonerte tannleger, under ledelse av tannlege Jarle Bragelien, nedlagt et omfattende arbeid med å registrere og beskrive gjenstander i den sentrale samlingen ved fakultetet i Oslo. Dette arbeidet blir utført på en museal korrekt måte og blir, etter hvert som det ferdigstilles, gjort tilgjengelig på Universitetet i Oslos hjemmeside som en egen del av Museum for universitetsvitenskap (MUV). Det systematiske arbeidet som er blitt utført, har resultert i at samlingen har fått status som eget nasjonalt museum med signatur DOS (De odontologiske samlinger). Det er ikke minst takket være gjentatte støttebidrag fra Norsk odontologihistorisk forening at dette er blitt mulig å realisere.

Gjenstander fra klinikk. Foto: Håkon Størmer, UiO.

FAKTABOKS

Historien i korte trekk

Norsk odontologihistorisk forening (NOHF) ble stiftet 17. oktober 1980 i forbindelse med NTFs landsmøte i Kristiansand. Til stede på stiftelsesmøtet var formenn fra NTFs lokalforeninger, representanter fra dentaldepotene, tannteknikerforeningen, de odontologiske fakultetene, Norsk Tannvern, og Tannlegeforeningen (NTF). Formålet med foreningen er å fremme studiet av og interessen for odontologiens historie, og da i samarbeid med blant annet de foreningene og institusjonene som var representert på stiftelsesmøtet.

Initiativtaker til stiftelsen av NOHF var Cato Christophersen fra Trondheim som også var formann de første seks årene fra 1980 til -86. Han ble utnevnt til æresmedlem i NOHF i 1987. Deretter ble Knut Meyer, Bergen TF, formann fra 1986 til -88 og i årene 1998–2000. Han ble tildelt kongens fortjenestemedalje i sølv under landsmøtet i Bergen i 2011 for blant annet sin innsats i odontologihistorisk sammenheng og er også æresmedlem i NOHF.

I første halvdel av 1980-årene gjennomførte NOHF undersøkelser for å få oversikt over gjenstander og litteratur av odontologihistorisk interesse og de museer som hadde dette her i landet, og det ble utnevnt kontaktpersoner i mange lokalforeninger.

Forskningspris og stipendiefond

I 1988 ble NOHFs Forskningspris opprettet og to personer er tildelt denne prisen: Kai Hunstadbråten i 1990 og Oddvar Sørbye i 2003.

NOHF har også et stipendiefond hvor alle som ønsker å fordype seg i den odontologiske historien kan søke om økonomisk bistand.

I årenes løp har også NOHF arrangert mellom 30 og 40 foredrag.

Ledere

- 1980–1986: Cato Christophersen, Trondheim
- 1986–1988: Knut Meyer, Bergen
- 1988–1990: Edvard B. Messelt, Oslo
- 1990–1994: Jarle Bragelien, Lillehammer
- 1994–1998: Edvard B. Messelt, Oslo
- 1998–2000: Knut Meyer, Bergen
- 2000–2004: Astrid Fredlund, Trondheim
- 2004–2017: Erik G. Lien, Bergen, er den som har ledet foreningen lengst
- 2017– : Nils Rune Tønnessen, Lillehammer

Kongens fortjenstmedalje

Jarle Bragelien ble utnevnt til æresmedlem i NOHF i 2002 og fikk også i 2003 kongens fortjenestemedalje i gull for sin innsats på det odontologihistoriske feltet.

I 1893 ble landets første skole for tannlegeundervisning, Statens poliklinikk for Tandsykdomme, etablert i Theatergaten 18. Her er første kull, fra samme år. Fra billedarkivet ved Det odontologiske fakultet, UiO.

Tegn støtte-medlemskap i Norsk odontologihistorisk forening, NOHF!

Adresse: NOHF c/o Nils Rune Tønnessen, Gardvegen 24 B, 2615 Lillehammer. Telefon: 90 25 60 60. E-post: nils.rune@outlook.com

Det er nå 40 år siden det ble invitert til å tegne støtte-medlemskap i NOHF. Siden den gangen har mange av dem som tegnet medlemskap gått bort og i dag er det nok mange som ikke er klar over at vi har en slik forening.

Arbeidet med å dokumentere vår historie er en viktig del av vår faghistorie og bør være en æressak å støtte opp om. Fortsatt gjenstår viktige arbeidsoppgaver med å ta vare på, vedlikeholde, registrere samt å stille ut de mange samlinger av gjenstander, bilder og historier som finnes rundt omkring i landet.

Et støtte-medlemskap vil bidra til å gjøre dette arbeidet mulig.

Medlemskap kan tegnes ved å innbetale kr 200,- til Norsk odontologihistorisk forening, kontonummer: 0530.18.54686.

Beløpet kan også Vippses til foreningens konto

Med hilsen

Nils Rune Tønnessen

Leder i Norsk odontologihistorisk forening

CLINIC™

MOTVIRKER ISING
I TENNENE*

EN SKÅNSOM
TANNKREM
SOM ER MILDT
SKUMMENDE

CLINIC Gentle Repair er en skånsom tannkrem som motvirker ising i tennene* og reparerer begynnende emaljeskader. Tannkremen inneholder små partikler som består av hydroksyapatitt og kalsiumkarbonat. Disse partiklene bidrar til å tette dentinkanalene i tannen og dermed motvirke tannfølsomhet. Tannkremen inneholder et mildt skummemiddel og er Svanemerket.

* Effekten vil ytterligere forbedres etter flere gangers bruk.

Produktene selges eksklusivt i apotek.

CLINIC™
BY **Jordan***

Mjølkeproduktet Skyr® finst òg i vårt land

I sommernummeret av NTFs TIDENDE for 2019 er det ein artikkel av professorane emeritus Svend Richter og Sigfus Thor Eliasson ved fakultetet for odontologi ved Universitetet på Island.

 TANNLEGE VIGLEIK FRIGSTAD

Artikkelen hadde tittelen: Tandsundheden i Island i middelalderen. Forfattarane nemner at mjølkeproduktene Skyr® og valle (på dansk), på islandsk og norsk, myse, var ein viktig del av kostholdet på Island, men òg i ei moderne utgåve i Danmark i dag. Men det viser seg at produktet Skyr® har vore i handelen òg i vårt land sidan 2009.

Litt historie

Fleirtalet av landnåmsmennene på Island kom frå Vestlandet (landnåmsmannen Ingolf Arnarson kom i 874). Dei hadde med seg skyr heimanfrå til Island. Sidan den gong har kunnskapen og bruken av skyr forsvunne frå dei fleste av heimane i Skandinavia, men lever framleis på Island og noen stader på Vestlandet.

Skyr® er framleis ein populær matrett på Island og blir ofte servert med fløte og sukker på toppen. Skyren vert og brukt som dessert med sylt eller frukt. På Island blir det brukt meir skyr enn yoghurt. I 2009 starta Q-meieria i vårt land med produksjon av Skyr®, som blir selt i daglegvarebutikkane.

Skyr® liknar på yoghurt i smak og konsistens, men har ein annan bakteriekultur. Den blir produsert i fleire typar som liknar mye på yoghurt produktene til Tine, med tilsetning av frukt og bær. Konsistensen er litt tykkare enn

yoghurt, og smaken ei aning syrlegare. Skyr® er eit varemerke som tilhøyrer Kavli Holding AS.

Framstillinga

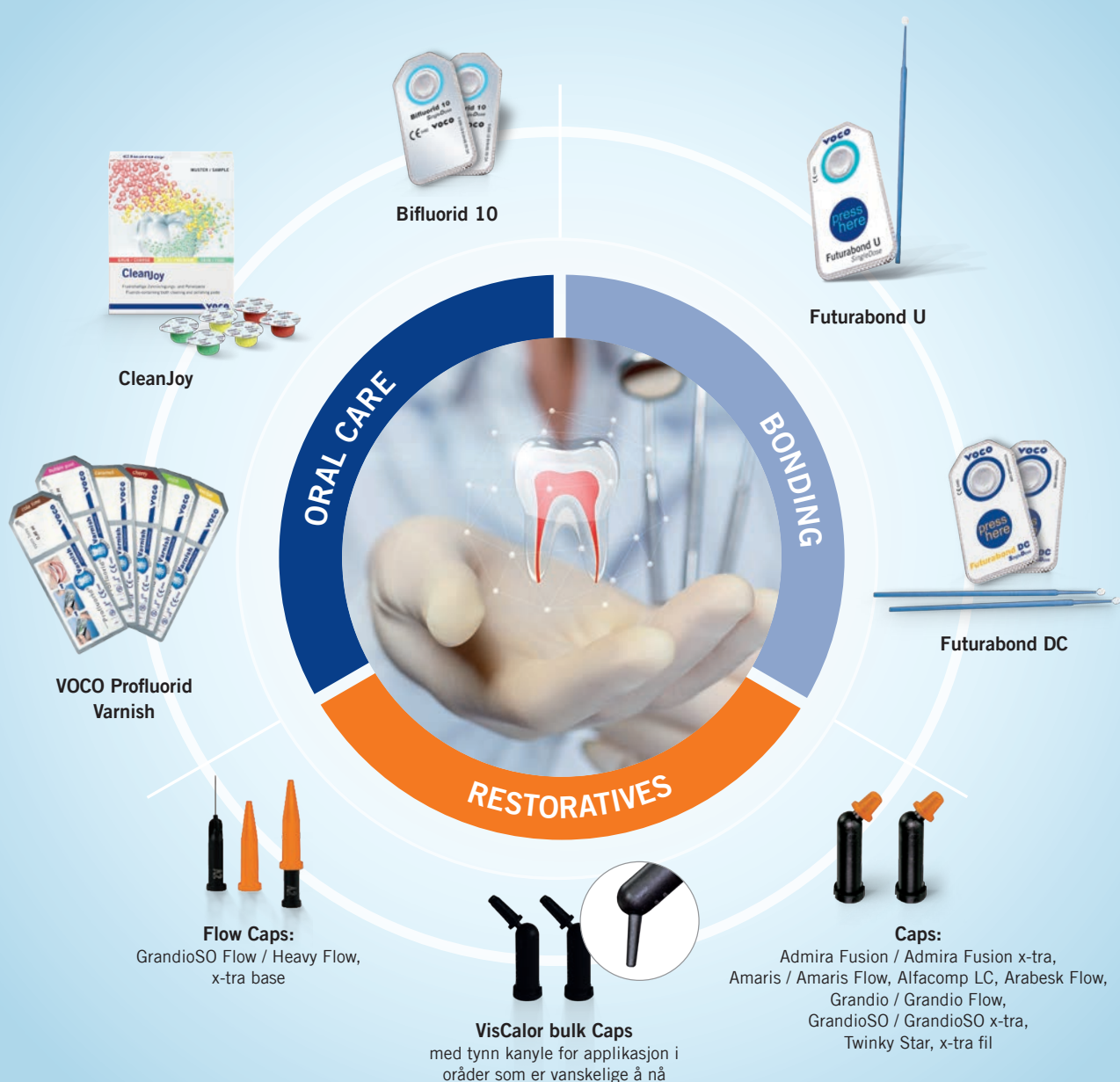
Skyr vert laga av skumma mjølk som blir pastuerisert. Deretter blir produktet nedkjølt til omlag 35 grader, og så vert det tilsett mjølkesyrebakteriar. Så fylgjer fermentering i 15–20 timar og den syrna mjølka blir varmebehandla og filtrert og du får ut proteinrik skyr og myse. Den ferdige skyren vert nedkjølt og fylt i beger.

I ein e-post til Kavli Holding ba eg om å få tilbakemelding om framgangsmåten av Skyr i Q-meieria, og fekk dette svaret frå Marianne Heksem, produktutviklar hos O. Kavli AS, for Q-meieria: (...) Vi produserer i dag Skyr® ganske likt som Island, og på den «moderne» måten vi produserer nå, så tar vi vare på på det aller meste av næringsstoffene i produktet. Det vil si at mysen ikke inneholder så mye næring, men litt salter og litt melkesukker. Dette gjør skyr Skyr® svært proteinrik da all myseprotein kommer inn i produktet. Denne «mysen» leveres i dag til miljøfor.

KJELDER:

1. Artikkel i NTFs Tidende nr. 6–7, 2019: Tandsundheden i Island i middelalderen
2. Wikipedia- Historie, produksjon etc
3. E-post frå Marianne Heksem, produktutviklar i O. Kavli AS, Q-meieria

Artikkelen er først publisert i VATF-Nytt (bladet til Vest-Agder Tannlegeforening) nr. 2, 2019

VOCO SINGLEDOSE FORPAKNING ENKEL. RASK. HYGIENISK.

- Hygienisk – optimal beskyttelse for personale og pasient
- Enkel, rask og hygienisk
- Optimalt brukt mengde for single behandling – ingen økt materiale brukt
- Ingen søl i noen posisjon
- Ikke behov for tilleggsmateriale

SingleDose

Håp uten optimisme

I romanen *De siste kjærtegn* møter vi den for lengst pensjonerte hjertekirurgen Birgitte Solheim. Fra leiligheten sin i Paris forsøker hun å oppsummere livet sitt, samtidig som hun holder fast i håpet om en gang å få oppleve kjærligheten.

 STONE ELISE ENG GALÅEN

Jeg synes det er enkelt å sette meg inn i hvordan andre mennesker har det. Akkurat den egenskapen tror jeg har å gjøre med at jeg er tannlege. Foto: Knut Åserud

Alderdom. Kroppslig forfall, kognitive utfordringer, kanskje ensomhet og savn. Denne siste fasen av livet kommer til de fleste av oss. For jeg-personen i tannlege og forfatter Kjersti Anfinnsens nyeste roman, blir begynnelsen på disse avsluttende årene stort sett tilbrakt alene i en leilighet, ispedd noen turer til den lokale kafeen. Som tidligere suksessfull kvinne i et mannsdominert yrke har Birgitte aldri prioritert familie. Spørsmålet er om det nå er for sent for kjærligheten.

– Hvorfor ville du fortelle historien om en 85 år gammel kvinnelig hjertekirurg?

– Da jeg begynte å arbeide med disse tekstene, var det stemmen til en gammel dame som kom til meg først. Så spant jeg videre på hvordan det må være å bli gammel. Underveis i prosessen ble hun hjertekirurg. Det trakk historien i en ny retning. Hjertet er så symbolsk, et fantastisk bilde å bruke litterært, forteller Anfinnsen.

Hovedpersonen Birgitte Solheim er nå saktegående og skrøpelig. Hun sovner i lenestolen ved kjøkkenvinduet på dagtid, en kveld faller hun hjelpeløst om på stuegulvet og brekker håndledet. Men bak seg har hun et yrkesliv som for tiden var nærmest uhørt. Selv i dag finnes det ikke mer enn fire hjertekirurger i Norge. I romanen forteller Birgitte at hun en gang måtte operer en mann som ble trillet inn på akutten med et massivt hjerteinfarkt, en mann som tidligere hadde gjort det slutt med henne «på en altfor direkte måte»:

«Så en dag, da vi endelig skulle dra ut på Staten Island og bade nakne, ringte han og forklarte i velformulerte vendinger at han var emosjonelt usikker når det gjaldt oss to, og at han trodde at jeg ville mer enn ham. Det knuste meg fullstendig for en periode, det må jeg faktisk innrømme. Men inngrepet gikk strålende. Selvfølgelig.»

– Birgitte er en imponerende kvinne. I romanen kunne jeg ikke plassere henne i Norge. Det fantes ikke slike her til lands på den tiden, så utdanning og karriere er lagt til USA. Det har vært veldig interessant å forsøke å finne ut av en dame som var så nok til å overleve i dette mannsdominerte

miljøet, og faglig og mentalt sterk nok til å klatre til topps i hierarkiet, forteller Anfinnsen om sin hovedperson.

Thoraxkirurgi er et fagfelt som handler om liv eller død. Samtidig er hjertet det fremste symbolet for kjærligheten, det vi alle søker mot og savner i livet hvis vi hverken kan få eller gi det.

– Som tannlege tar jeg det tungt hvis det er en tann jeg ikke kan redde. Men når kirurgene står der med et bankende hjerte i hendene under åpen hjertekirurgi, da må de prestere som en toppidrettsutøver. Og de må innimellom tåle at livet ikke står til å redde, sier Anfinnsen.

Fra leiligheten sin i Paris holder Birgitte jevnlig kontakt på Skype med sin yngre søster Elisabeth som bor i Norge. De to søstrene vokser opp i hjem som bærer preg av det kjærlighetsløse forholdet mellom moren og faren. Faren har et distansert forhold til begge barna. Moren foretrekker Birgitte, noe Elisabeth alltid har fornektet. Birgitte mener at de begge ble utsatt for omsorgssvikt, og at moren drev splitt og hersk med døtrene slik at hun selv kunne få all oppmerksomheten.

– For meg har det vært interessant å utforske hvordan vi som voksne husker vår egen barndom, og hvordan søsken kan huske den samme oppveksten veldig ulikt. Jeg tenker at moren kanskje har en narsissistisk diagnose. Dette har preget søstrene på en slik måte at i alle fall Birgitte ikke har hatt så mye kontakt med følelseslivet sitt. Elisabeth på sin side orker ikke å ta inn over seg at hun aldri ble akseptert av moren. Dette er det store, usagte mellom dem, sier Anfinnsen.

– Moren blir syk og ligger sterkt pleietrengende i 12 år før hun dør. Birgitte mener at moren bør få slippe, men Elisabeth insisterer på å pleie henne. Hvorfor?

– Det er en kommentar til med hvilken verdighet vi skal forlate dette livet. Birgitte ser med sitt legeblikk at dette er å plage moren. For søsteren sin del blir dette endelig hennes sjanse til å ha moren for seg selv. Knytte seg til henne på det langtrukne dødsleiet, hvor enn makabert det er. Vi mennesker reagerer ofte på måter som vi ikke helt forstår selv, sier Anfinnsen.

– Du beskriver tanker og følelser hos en kvinne på 85 år, selv er du 45. Hvordan klarer du å forestille deg livet til Birgitte som gammel?

– Jeg synes det er enkelt å sette meg inn i hvordan andre mennesker har det. Akkurat den egenskapen tror jeg har å gjøre med at jeg er tannlege. I behandlingssituasjonen møter jeg alle typer i alle aldre. Da må jeg forsøke å bli kjent med dem, bevege meg inn i deres verden. Min forrige roman handlet om en mann i 50-årene, denne gangen handler det om en gammel dame. Man kan tenke seg frem til mye ved å observere andre mennesker, sier Anfinnsen.

Som tittelen på boken antyder, er Birgitte på jakt etter å elske og å bli elsket mot slutten av livet. Hun dater på nett, og møter en eldre gentleman, Javiér. Etter flere måneder med kurtise, bestemmer de seg for å møtes. De forelsker seg og blir kjærester.

– Et hovedtema i boken er forelskelse og kjærlighet mellom to gamle mennesker. I begynnelsen av boken er Birgitte en nokså krass dame. Men det skjer en utvikling i karakteren hennes, hun blir mildere stemt overfor omgivelsene. Er det kjærligheten som spiller inn, mon tro?

– Jeg har noen venninner på samme alder som Birgitte. Selv om man blir alene som gammel, kan man likevel finne seg nye venner eller en ny kjæreste. Hvis man fortsatt er klar i hodet, så vil disse følelsene fortsette å eksistere i menneskene. Det er virkelig sterkt fremdeles. Dessuten er tiden knapp, og det er enda viktigere å fylle livet med det som faktisk er viktig. Birgitte har prioritert karrieren og aldri stiftet familie. Nå tester hun ut kjærligheten mens livet går mot slutten. Det er aldri for sent. Jeg kaller det håp uten optimisme, avslutter Anfinnsen.

FAKTABOKS

De siste kjærtegn vant kategorien Årets bok under utdelingen av Subjektprisen 2019, og Kjersti Anfinnsen ble i 2020 tildelt Bokhandelens forfatterstipend. Hun har også mottatt Statens kunstnerstipend for 2020. *De siste kjærtegn* er Kjersti Anfinnsens andre roman.

Debutromanen *Det var grønt*, som handler om en på alle måter begredelig tannlege, kom i 2012. Kjersti Anfinnsen er medlem av Den norske Forfatterforening.

Klokka 0000 på utgivelsesdato
www.tannlegetidende.no

Vi kan lite om tenner. Men **mye** om tannleger.

Komplette IT-løsninger for helse

Som totalleverandør av IT-løsninger har Upheads lang erfaring med pasjentjournal, røntgen, og flere andre systemer for tannhelseforetak. Foretrekker du å ha server med journalene sentralisert eller i din egen klinikk, tilpasser vi og leverer det som passer best ditt behov.

Kontakt oss på telefon 51 22 70 70 eller gå inn på upheads.no

UPHEADS

«Vi har valgt Upheads på grunn av deres solide bransjekunnskap og evne til å samarbeide med alle våre leverandører. Det gir oss trygge og forutsigbare IT- løsninger, som gjør at vi kan være innovative i faget vårt.»

Eirik Aasland Salvesen
Oris Dental. - Spesialist i
periodonti og avdelingsleder.

Utdrag fra Kjersti Anfinnsens roman De siste kjærtegn

Min søster

«Hæ?» roper min søster mot meg fra skjermen.

«Jeg sa at jeg må gå», roper jeg tilbake, «jeg har time hos tannlegen.»

«Vent litt», roper hun, «jeg skruer opp volumet.»

Slik driver hun på hver gang jeg prøver å avslutte en samtale.

«Prøv igjen», roper hun, og lener seg frem med det største øret sitt mot meg. Jeg tar av meg brillene. Det får være grenser for hva man har godt av å være vitne til.

«Jeg må si ha det nå», roper jeg.

«Å ja, da så», roper hun tilbake, «men har du i det hele tatt fått med deg noe av det jeg har snakket om?»

«Jeg er ikke tilbakestående.»

«Skal du bleke tennene igjen?»

«Ja», roper jeg, «og nå må jeg løpe.»

«Løpe, du, liksom, jeg ser nok at du ligger i sengen. Du er vel ikke syk, Bittelill?»

«Jeg heter Birgitte», mumler jeg.

«Hæ?» roper min søster.

«Ingenting», sier jeg.

«I går besøkte vi graven til mor og far. Gartneren planter neste uke.»

«Ja vel», sier jeg.

Det blir ganske stille, og min søster får det sårede uttrykket i ansiktet. Jeg forstår ikke at hun kan være min søster. Hvor henter hun sentimentaliteten sin fra?

«Du bryr deg ikke», sier hun.

«Folk blir aldri riktig så lei seg over vår bortgang som vi selv tror de vil bli», sier jeg.

Min søster ser enda dystre ut.

«Kan du ikke være litt mer positiv?» sier hun. «Tilværelsen blir liksom litt hyggeligere da.»

Jeg gjesper før jeg trekker på skuldrene med et sukk og ser bort.

«Bittelill?» sier min søster. «Du burde ta deg en tur bort på eldresenteret eller bli med i en eller annen dameklubb. Hva med kalligrafi? Eller qigong?»

«Jeg ser ikke poenget», sier jeg. «Å gå til tannlegen tilfredsstiller mine sosiale behov. Neste uke skal jeg til fysioterapeuten. Og så har jeg avtaler med legen, frisøren, hudpleieren, kiropraktoren. Kalenderen min er full.»

«Jeg skjønner ikke at jeg gidder», sier min søster.

«Ikke jeg heller», sier jeg.

Elisabeth blir sittende og stirre på meg. Hun ligner litt på mor med de intense øynene. Da jeg ser at hun har lyst til å fortelle meg noe mer, avskjærer jeg henne:

«Man burde vært avlivet for lenge siden.»

Dentalstøp

Import

Kvalitet til lavpris

@ import@dentalstoep.no

☎ 55 59 81 70

🌐 dentalstoep-import.no

- ➔ Vi framstiller og trimmer alle modeller i Norge
- ➔ Ansvar for det tann-tekniske produktet ligger hos oss
- ➔ All kontakt foregår på norsk, med oss i Norge

- ➔ 5 års garanti på fast protetik, og 3 år på avtagbar
- ➔ Vi henter og sender arbeid daglig med Postnord, til hele landet. For å bestille opphenting, ring oss på 55 59 81 70, så ordner vi resten for dere

Vi tar også imot digitale avtrykk fra alle kjente system

Utdrag fra Kjersti Anfinnsens roman **De siste kjærtegn**

Små hender

Før kunne hendene mine redde liv. De kunne redde et lite barn. Det var en sann glede å møte foreldrene etter slike vellykkede operasjoner og si: «Vi har lukket igjen hullet i hjertet. Alt ser ut til å gå fint.»

Nå kan jeg ikke engang skjenke i en kopp kaffe uten å søle. Frisøren min forteller meg at leiligheten er full av flekker og smuler. Han har sannsynligvis rett i at jeg trenger enda mer hjelp. Helst vil jeg klare alt selv. «Du er som et

trassig barn, Birgitte», sier frisøren min til meg. Folk sier at livet er en syklus, men sammenligningen føles feil. Det er noe som mangler.

Hver gang jeg ser meg i speilet, er det noe som mangler. Hver gang jeg ser på hendene mine, er det noe som mangler.

Jeg vet godt at det er fremtiden som mangler.

Saueflokk på Stokkøya. Foto: Niklas Angelus.

Tannhelse uten grenser:

Gir nye smil i Etiopia

Behovet for tannhelsepersonell i Etiopia er enormt. Anslagsvis snakkes det om at de har 1 000 tannleger til en befolkning på 110 millioner mennesker.

  TORBJØRN WILHELMSSEN

Tannhelse uten grenser er i denne sammenheng en svært, svært liten organisasjon. Men for de pasientene som får hjelp av dem, har det enorm betydning.

Det er ikke bare tannleger som er involvert i det norskledete tannhelseprosjektet. Hele tannhelseteamet er involvert. Sommeren 2019 la en gruppe på 18 av gårde fra Gardermoen, bestående av tre tannteknikere, to tannpleiere, to tannhelsesekretærer og åtte tannleger. I tillegg var det med to kommunikasjonsmedarbeidere og en tekniker. De var på jobb i Addis Abeba i 14 dager, og resultatet av innsatsen var meget synlig da Tidende besøkte Addis Abeba i begynnelsen av desember samme år.

Tannhelse er luksus

Tannhelse uten grenser startet opp for tre år siden og jeg har vært med fra starten av, forteller Abdela Oumer, som selv er utdannet tannlege, og fungerer som lokal koordinator i Addis.

– Jeg ble utfordret på slutten av studiene om å bli med som frivillig, og det har jeg aldri angret på. Dette er svært inspirerende, forklarer Abdi, som er hans korte kallenavn blant venner. Og de har han mange av.

– Tannhelse er ansett som luksus av mange i Etiopia. Det må vi forstå ut fra det faktum at fattigdommen er stor. Det fører likevel til enorm etterspørsel etter tannbehandling, og behovene er enda større på landsbygden enn det vi ser her i Addis. Men også her er det grupper som er ekstra underprivilegerte. Blant annet innsatte i fengsel. Vi fikk vite om en fange som hadde enorme smerter i munnen. Vi tok kontakt med ham og fikk undersøkt ham. Det endte med komplett ekstraksjon. Siden fikk han full protese og er nå etter omstendighetene, en lykkelig mann.

Abebech Gobena barnehjem

Siktemålet er å utvide virksomheten til flere byer og regioner i Etiopia. Selv om tannhelsen mange steder er forholdsvis god, fører likevel grov feilernæring til betydelige problemer. Mange steder er det populært blant barn å tygge på stengler fra sukkerplanter. Det kan bli i overkant

mye *lørdagsgodt* på disse barna, med tilhørende karies som resultat. Det er også tusenvis av gatebarn bare i Addis, og i tillegg til alle andre problemer dette medfører, er det en betydelig utfordring å drive med opplæring og annet forebyggende tannhelsearbeid i denne gruppen. Desto mer oppløftende var det å besøke barnehjemmet *Abebech Gobena*

Barnehjemmet bærer navnet til kvinnen som omtales som Afrikas Mor Teresa. Abebech Gobenas far ble drept da

SMIL: Tannhelse uten grenser har skapt mange nye smil blant beboerne på pleie- og omsorgssenteret Makedonia. Her er den lokale koordinatoren og tannlegen, Abdela Oumer, sammen med en av de mange som fikk god hjelp av Tannhelse uten grenser sommeren 2019.

KAFFESEREMONI: Etiopia er kjent for sin kaffe, både villkaffe og dyrket kaffe. Kaffeseremonier finner man overalt i Etiopia, også på pleie- og omsorgssenteret Makedonia, som her hvor to hjelpearbeidere først brenner, og så kverner kaffebønner, før de koker kaffe, til glede for beboerne på Makedonia.

hun var seks år. Da hun var ti år, ble hun giftet bort. Hun klarte å stikke av fra ektemannen og slo seg ned i Addis Abeba hvor hun skaffet seg både utdanning og jobb. Under en pilegrimstur i 1973 kom hun inn i et område med stor hungersnød. Her fant hun et barn ved siden av sin døde mor. Det endte med at hun tok dette barnet og 20 andre barn med seg tilbake til Addis. Dette ble starten på et stort og meget omfattende humanitært arbeid som omfatter blant annet empowerment av kvinner, et sykehus, og utviklingsarbeid innen jordbruk. I 1980 etablerte hun stiftelsen Agohelma (www.agohelma.org) som er paraply for alle virksomhetene etter at Abebech Gobena nå har trukket seg tilbake på grunn av høy alder.

– Vi har 38 barn på vårt eget barnehjem og rundt 200 barn som er plassert i fosterhjem i Etiopia, forklarer informasjonslederen i stiftelsen, Yitbarer Tekalign.

– Vi legger stor vekt på at barna skal tilbake til sin nære familie eller slektninger i landsbyen de kommer ifra. Vi mener repatriering er en viktig strategi for å både ansvarliggjøre lokalsamfunn, og for at barnet skal få vokse opp i trygge omgivelser der de kommer fra.

– Gjennom årene er rundt 12 000 barn blitt støttet av organisasjonen og 1,5 millioner mennesker har hatt direkte eller indirekte nytte av stiftelsens arbeid.

– I sommer besøkte tannhelseteamet fra Norge barnehjemmet. Tiden ble brukt både til opplæring av ansatte og til behandling av barn, forteller Abdi.

Makedonia, Addis

Omsorgssenteret Makedonia i utkanten av Addis er en annen sterk historie. Også her er det lokale krefter som står bak, og senteret er i dag hjem for rundt 2 000 mennesker. Det er eldre uten familie, demente, psykisk utviklingshem-

BYGGEAKTIVITET: Addis Abeba er preget av høyøkonomisk vekst og mange nye bygg under oppføring. Pleie- og omsorgssenteret Makedonia er intet unntak. – Vi har planer for å bygge ut til opp mot 10 000 beboere her, sier Ewnetu Belete som er en av lederne ved Makedonia.

mede og mennesker med både rusproblemer og psykiatriske diagnoser. Da Tidende besøkte senteret var det omfattende byggeaktivitet der.

– Vi er tildelt et stort område og vi bygger ut nye tiltak, forteller Ewnetu Belete som tar imot oss i velkomstavdelingen.

– Siktemålet er å kunne tilby egnede plasser til rundt 10 000 pleietrengende fra Addis Abeba.

Bilam Belete som etablerte Makedonia, er en av Etiopias mest ansatte personer. Basert på tilliten han nyter, har han klart å samle inn store summer til Makedonia-prosjektet. En kort rundtur på anlegget gav et overbevisende inntrykk av omfanget og kvaliteten på arbeidet. Standard på bygg og anlegg er et godt stykke unna det man ville akseptert i Norge, men det var helt klart at beboerne fikk god omsorg og sin personlige verdighet ivaretatt. Her var det tradisjonelle etiopiske kaffeseremonier, arbeidsstuer, butikker,

dusjanlegg, skole og bibliotek, for å nevne noe. Vi møtte mange, både ansatte og frivillige hjelpearbeidere, som sørget for beboernes ve og vel.

Tannhelsen er likevel en salderingspost på budsjettet i Makedonia som ellers i store deler av befolkningen i Etiopia. En undersøkelse fra 2018 viste at av 135 beboere på Makedonia over 65 år, hadde 64,8 prosent periodontitt og 17 prosent hadde periodentale utfordringer.¹

– Behovet for tannhelsehjelp er stort blant beboerne, sier Abdi, som var med oss på omvisningen.

¹ Magnitude and Determinants of Periodontal Disease Among the Geriatrics People Age ≥ 65 Living in Macedonia Humanitarian Association, Addis Ababa, Ethiopia, July 2018.
Fasil Kenea Duguma^{1*} Fisseha Abebe² and Nugusu Kelemwork³
¹ Department of Public Health, Defense Health Science College, Ethiopia
² Department of Dentistry, Atlas College of Dental Medicine, Ethiopia
³ Department of Dentistry, Atlas College of Dental Medicine, Ethiopia
Submission: August 13, 2019; **Published:** August 30, 2019

LOKALT DREVET: Pleie- og omsorgssenteret Makedonia er drevet fullt og helt av lokale krefter, og senteret har knyttet til seg både ansatte og frivillige medarbeidere som bidrar i arbeidet. Her er det (fra venstre) Asnaku Chekene, Atitegeb Achameie og Mastewar Getachew som er klar med middagsservering for beboere med store psykiske og fysiske utviklingshemninger.

MER ENN BARNEHJEM: Ved Abebech Gobena-stiftelsen ledes et omfattende hjelpe- og utviklingsarbeid i Etiopia, forteller Yitbarer Tekalign, som er kommunikasjonssjef ved stiftelsen.

– Vi screenet 200 pasienter bare i sommer, og flere fikk behandling. Vi får disponere en egen seksjon ved tannlegeutdanningen ved Universitetet i Addis Abeba, og vi transporterte mange av pasientene til og fra for behandling

her. Det er i seg selv en betydelig oppgave. Det ble naturlig nok mange ekstraksjoner, men våre tannteknikere fikk avhjulpet nøden for mange beboere som fikk både del- og helproteser, legger han til. Ikke alle ble ferdige med arbeidet de startet...

Stort behov for Protoser

Tanntekniker Anette Scarbarth som arbeider for Dental Service i Kristiansund er en av dem som deltok som frivillig på ekspedisjonen sommeren 2019.

– Jeg er utdannet i det gamle Øst-Tyskland, og erfaringer herfra var meget nyttige da vi arbeidet med pasienter fra Makedonia, forteller hun.

– Det var to meget intense uker, men vi fikk gjort mye. Vi laget rundt 40 hel- og delproteser. Likevel, vi ble ikke ferdige, blant annet med en spesiell pasient som hadde behov for helprotese. Da jeg hadde en uke fri i oktober, dro jeg ned igjen og fikk avslutte arbeidet med protesen og kontrollerte alt som vi hadde gjort. Det var langt mer enn noen hadde forventet, men det gjorde meg også veldig glad å se ham og de andre pasientene så fornøyde. Takknemligheten for å gi et smil tilbake, er det som teller! Jeg drar nok gjerne tilbake til Etiopia, sier Anette Scarbarth.

Langsiktig arbeid

– Vi er svært takknemlige for den innsatsen de frivillige tannhelsearbeiderne fra Norge gjør. Vi samarbeider godt med Universitetet i Addis Abeba og med de to institusjonene her. Men vi ønsker å utvikle og gjennomføre bærekraftige og forebyggende programmer over hele Etiopia. Det er et skrikende behov for opplæring i forebyggende tannhelsearbeid. Det er der ingen tradisjon for her. Samtidig ser vi at kostholdet gradvis endrer seg etter hvert som levestandarden øker. Det forsterker våre utfordringer på det forebyggende området. Vi må jobbe på mange plan, så det er behov for hjelp på alle nivåer fra hele tannhelseteamet, sier Wuba Kassahun som er tannlege i Oslo og grunnlegger og leder for *Tannhelse uten grenser*.

VI HAR MER ENN 30 ÅRS ERFARING

SPØR OSS

OM TANNBLEKING

White Dental Beauty NOVON 5 % Mild

Ypperlig for pasienter som lett opplever ising og er ekstra følsomme i tennene. Brukes i skinne 4 timer per natt. NOVON gjør at materialet akselererer og gjør blekebehandlingen trygg, effektiv og skånsom.

White Dental Beauty fås også i 10 % og 16 % karbamidperoksid, og i 6 % hydrogenperoksid, slik at du enkelt kan finne den behandlingen som passer din pasient.

Norsk Orthoform Depot as

90 ÅR
1930-2020

www.norskorthoform.no

Ingen steder til

Novelle av tannlege Per Neverlien

I
«Jeg skulle så gjerne se litt av verden,» sa hun, og så på ham med de sterke øynene sine. Og kinnene glødet og pannen under det brusende håret hvor gråtonen knapt kunne anes.

«Visst er det høst,» sa hun, «og så må vi skynde oss.»

Hun strålte i lengsel, var sterk som alle høstens stormer, og ville langt.

«Alt er bare plutselig for sent,» sa hun ertende og siterte ham.

De dro, og skulle alle steder til.

*

Der er så mange spor. Der er så mange steder å komme fra og så mange steder å dra til. Alltid er det noen som kommer og noen som drar. Spor-vekslene synger metallisk. Rødt blir grønt og rødt igjen. Enorme takspenn, fremdeles sotfargete etter forgangne tiders kullfyrte lokomotiver, buer seg over tog og mennesker, ryggsekker og koffertar, noen i nye, glade farger, andre grå og slitte, like til utslitte.

Sentralbanestasjoner. Som kjempeblekkspruter ligger de med tentaklene strukket til de tynneste trådene sugd fast til ukjente, små steder.

*

De står i villrede i det store Europa. De står i veien for så mange og sier 'unnskyld, unnskyld, unnskyld'. De vet ikke hvilken utgang de skal velge, knapt vet de hvorfor de har kommet.

De sier til hverandre: «Vi har ikke noe ærend. Vi er to gamle mennesker liksom plutselig på vei ingen steder til.»

*

Lyset faller langsomt ned gjennom det skitne glasstaket. Ned på klynger av mennesker. Stillferdige mennesker som

venter på å få slippe ut gjennom porten og gitteret. Ut på sin reise.

En metallisk stemme skjærer en beskjed gjennom hallen. Noen oppfatter ordene. De blir først til å gripe tingene sine og slepe dem mot en port. Bærer så alt for tungt, fomler med billetten, mister og tar opp, kaver og krummer seg, heslige, uten stolthet, for ivrige etter å komme seg forbi, som om porten, styrt av en usynlig klokke, vil slynges i ansiktet på dem som kommer for sent. Ubønnhørlig. Som hjelpeløse barn i grusom avmakt.

Siste del av køen har mistet sin orden. De aller bakerste trenger seg frem på sidene. Det blir en klynge av dem, en klump mennesker. Vissheten om at noen alltid kommer for sent, fører til at de bakerste i køen gripes av ukontrollert angst.

Men porten sluker dem alle, og de blir borte på fjerne perronger.

*

«Jeg vil hjem,» sier hun. Hun er blek. Håret er fett, kinnene blanke.

«Denne verden går seg vill i meg,» sier hun og begynner å gråte.

Med de salte tårene som en varm strøm over kyssets ville buer, lar de tyver stjele bagasjen.

Så legger hun hendene sine mellom hans, som frukten i en belg gjemmer seg, og hvisker, redd for sin egen stemme: «Gjennom en vinter skal vi tæres av iskrystaller i din fars hus.»

II

Han står på trammen til sin fars hus. Venter Verden hjem. Mon tro han kjenner den igjen? Kanskje har den gått seg vill. De gamle stiene har gjemt seg under års nedfall. Det har plutselig blitt så mange år. De hadde tent så mange bål av lengsler, og siden denne lukt av regnvåt aske i sorte brannruiner.

Som unge hadde de lovet hverandre at når de ble gamle skulle de aldri si at 'tiden går så fort'. Heller ikke skulle de snakke om at noen var død, eller syk. Alt dette var plutselig blitt mange år tilbake. Det var høst og bakkefrost idet de løftet kisten ut. Han så det knapt. For nettopp så han den første kløver komme gjennom ennå sotsvart snø og ville bo i hennes hånd, og dunkelt i erindringens blå skygger av alt hun var tilstede, savnet av hennes leppers tunge varme og øynenes grønne lengsel.

*

Han sto tilbake på trammen til sin fars hus. Himmelen, skåret knivrent av, hvilte tungt på høstens meiselhugde horisonter. Lyset skled vest som strøm av blod, her og der de glisne silhuetene av gamle trær.

Mot pannen slo et drag av nesten glemte somres varme, og skjelvinger fra fjerne år der hun lå villende og naken i det mosegrønne.

Barneglade sanger virvlet opp fra bekkens frostrøykville danselek mot øst og inn i nattens sorte gap.

Ennå hadde ikke novembertåken lagt seg klam og grådig over tunets gule strå, eller mellom alle husene: Vindskjeve av elde, hvor døde vinduer ga matt refleks av sammenkrøllet kløver der en gang hun var, og hennes flammende lepper mot hans.

«Høst,» sa hun en gang, «er tid for alle nye tings begynnelse.»

*

Det fulgte tunge dager, med sorte skygger av alle drømmene, håpene, ofte angst, og forfallet som lurvet gjest. En grovhugd stein på brystet hennes, pannens alderslinjer, følsomt grove som bare linjer i en stein kan bli, trekkene av alt hun var, risset i en grå granitt.

Han sto og sto på trammen til sin fars hus og ventet Verden hjem. Det var jo der den hørte til? Det sortnet under tunge skyer, det var som natten gikk seg vill, og han gikk inn i farens tomme hus, de mange rom som luktet fuktig støv, der de en gang tok inn.

«Nå kan jeg ikke mer,» sa hun, «nå vil jeg hjem til Gud.»

Hun gikk ut så plutselig som bare hjertets siste slag kan slå.

*

Så var det vinter blitt. Han strøk den aller første, lette snø av steinen, og la de kalde fingrene mot leppene, lukket savnet over seg som bøyde bjørker etter tungt snøfall, mens løssnø langsomt fylte plogfuren i hans erindring.

Og siden gikk han bort, ingen steder til, mens sorte tanker flyttet seg lik flaggermus på husets låste loft, hennes lepper brente som erindrings brann alene brenner, og verden gikk seg vill i ham.

KJEVEORTOPED 1
Nationaltheatret stasjon

Lang erfaring med alle typer kjeveortopedisk behandling for barn og voksne.

*Labial eller lingual apparatur (Incognito) -
Invisalign - Preprotetisk kjeveortopedi -
Periorehabilitering - TMD - Snorkeskinner*

**Ingunn Berteig og
Tor Torbjørnsen**

Spesialister i kjeveortopedi

**Ruseløkkveien 6, 0251 Oslo, rett
over gata for Nationaltheatret
stasjon, utgang Vika**

**post@kjeveortoped1.nhn.no
Tel 22838700
www.kjeveortoped1.no**

Mens vi venter

Novelle av tannlege Per Neverlien

1

«Jeg hadde harabikkje,» sa Ronny.

«Jaha,» sa Finsen ut i luften. «Jeg gikk på fuglejakt.»

«Du hadde vel kanskje fuglebikkje da?» spurte Ronny.

«Engelsksetter.»

«Rødhvit?» spurte Ronny.

«Svarthvit,» svarte Finsen.»

De gikk langsomt og med usikkert ganglag i parken som omkranset aldersboligen. Det var september og ennå varmt om dagen. Nå lå ettermiddagsskyggene lange og det var i ferd med å bli kjøligere. De gikk og ventet på kveldsmaten, som de fikk servert i den felles spisesalen. Annet å vente på var det egentlig ikke. Ja, unntatt døden, selvfølgelig. Men den kom nå til alle døgnets tider.

«Lettere å se under høstjakt,» sa Ronny ettertenksomt.

2

Anna, bestyreren av det private aldershjemmet «Skogens fred», fulgte de to aldrende mennene, Ferdinand Finsen og Ronny Tuen, med øynene der de gikk ustøtt rundt i parken. Hun var forresten ikke bare bestyrer. Hun eide aldershjemmet. Med andre ord: bortsett fra offentlige påbud, var hun suveren i sine avgjørelser. Og en av hennes suverene beslutninger, var at bare menn fikk plass hos henne. Hun visste at dette jo var blott til glede for alle andre, som hatet gamle menn i sine institusjoner: skittenferdige, late, sure, sexfikserte ... you name it, som Anna pleide å si. Onde tungar hevdet at hun benyttet seg av de aldrende menns perverse gammelmannslyster. Anna, som var enke for annen gang og foretrakk gamle menn fremfor gamle kvinner som hun syntes alltid lengtet etter noe, lo godt av slikt. Akkurat nå fulgte hun Finsen og Tuen med øynene og smilte ved tanken på hvorledes sosiale forskjeller utjevnes med alderen, men ikke kroppsspråket.

3

«Harehund,» sa Finsen. «er ikke det den typen som ser ut som en rokokko pianokrakk?»

«Det kan man si,» svarte Ronny. «Deres begavelse springer ikke tydelig frem av deres bygning.»

Professor emeritus Ferdinand Finsen bøyd hodet litt mer frem enn det vanligvis var på den nokså så stive nakken, la det enda mer på skakke, og så nærmere på sin turkamerat. Ronny Tuen hadde flyttet inn for bare et par uker siden, mens Ferdinand Finsen hadde bodd der i vel tre måneder. Mens han altså betraktet Ronny, lurte han på om han hadde misforstått noe? Var ikke denne Ronny, hva nå enn etternavnet var, en vanlig arbeider?

«Men ellers er det jo ulike bikkjeraser som er nyttig på harajakt,» fortsatte Ronny.

«Det er det jo på fuglejakt også,» sa Finsen og etablerte rent intuitivt sitt psykologiske forsvar.

«Selvsagt,» sa Ronny rolig. «De fleste av oss duger til forskjellige ting. Selv dugde jeg til modellsnekring og harajakt og kvinnfolk. Best var jeg til harajakt. Men jeg var en bra modellsnekker også. Industrimodeller.»

De fortsatte vandringen i taushet. Av de åtte beboerne var det bare Finsen og Ronny som var så pass til bens at de kunne gå turer alene i parken. Ronny hadde ergret Finsen fra første øyeblikk fordi han, Ronny, kommenterte Finsens uttalelser som om det var en naturlig rett, for ikke å snakke om at han, Ronny, kunne bidra til samtalen ved for eksempel å si: Selvfølgelig. På den andre siden var det også hyggelig å ha noen å gå disse turene med. Men alle disse avbrytelsene, nei, de likte han bestemt ikke.

«Du som var professor vet vel forresten alt om bikkjer,» fortsatte Ronny etter en stund. De hadde rukket frem til parkens sydøstre hjørne og dreide nordover tilbake mot aldershjemmet.

«Det der må være en gammel brønn,» sa Ronny og pekte på en mosegrodd cementflate.

«Jeg var ikke professor på hunder,» sa Finsen. Han var krenket.

«Det var moro med harajakt.»

«Det var kanskje det.»

«Men det var vel moro med fuglejakt også?»

«Ja, det var moro. Spennende. Og så selve turene. Gåingen.» Finsen glemte sin ergrelse et øyeblikk.

«Du vet jeg satt mye, jeg da, og ventet på losen.»

Der var det igjen. Det var da å vente at nå skulle Ronny ha vist sin interesse for Finsens perspektiver. Han skulle for eksempel ha spurt: Nå, du likte å gå?

Det ble ikke sagt mer. Ronny skled inn i erindringens duse verden, mens Finsen ergret seg over Ronnys mangel på interesse. Det var vel noe med begavelsen, tenkte Finsen, og følte seg straks lettere til sinns.

«Ah, hvitløkssnadder til kveldsmat,» sa Ronny idet han åpnet døren og de gikk inn. «Da sees vi,» fortsatte han. De gikk hver til sine rom for å gjøre seg klar til måltidet. Det ergret Finsen at han ikke hadde fått svart at også han gledet seg til aftenmåltidet. Aftens ... Man sa da aftens ...

4

«Nå, dere to har funnet hverandre,» sa Anna da Finsen og Ronny satt i spisesalen, der også fire av de andre beboerne satt. To av dem måtte hjelpes. Pleiepersonalet hadde et robust humør som fortalte at de var oppvokst på landet. Finsen hadde kommet hit ut fordi hans sønn hadde ment det var mye bedre for ham enn midt i byen. Dessuten, som sønnen hadde pekt på, var jo dette hans barndoms trakter, i alle fall lå ikke de så langt derfra. Finsen var ikke dummere enn at han skjønte det passet sønnen glimrende å ha sin gamle far et stykke unna. «Jeg kan jo likevel besøke deg en gang i måneden,» hadde denne sønnen sagt. Finsen hadde holdt sin munn lukket. Når man ingen makt lenger hadde, fikk man holde sin munn lukket.

«Fy fa'n,» brølte en av de gamle mennene. Han var ganske dement, og det hendte han brølte om nettene hvis han ikke hadde fått nok sovemedisin. «Fy fa'n!» brølte han nok en gang, «hva i helvete er dette?» Han spyttet maten ut igjen. Anna var borte til ham som et lyn, klappet ham på hodet, strøk ham nedover nakken og bak ørene og godsnakket med ham. Han roet seg og spiste. Hun hadde et eiendommelig tak på sine gamle menn, Anna.

«Hva var det du egentlig drev med, siden det ikke var bikkjer?» Det var Ronny som spurte, og han snakket med mat i munnen.

«Jeg vet ikke om du ville forstå det,» sa Finsen og tørket seg om munnen med tøyservietten. Det var stil på aldershjemmet, og serviettringer av stål.

«Nei, det er vel så det,» sa Ronny. «Jeg hadde nå mest greie på harajakt, modellsnekring og kvinfolk.»

Finsen ble urolig. Det var da ikke slik man snakket sammen? Ronny burde ha sagt noe sånt som: Tja, det kunne nå være moro å høre likevel ... Neida. Denne evinnelige harajakten og modellsnekring hva nå i himmels navn det kunne være for noe.

«Nåvel,» sa Finsen, «noe kan jeg vel saktens formidle.»

«Jeg lurar på hva denne retten egentlig består av,» sa Ronny. «Du Anna?»

Anna kom bort til dem.

«Denne retten, hva er det?»

«Likte du den?» sa Anna.

«Jøsses ja!»

«Og du?» sa hun, henvendt til Finsen.

«Det smaker meg utmerket, takk,» svarte Finsen og nikket høytidelig.

«Vel, enkelt sagt er det tagliatelle med hvitløk og basilikum-smør, simpelthen en pastarett med hvitløksbaguetter og ditto smør til. Jeg aner ikke hvor Kristine får det fra alt sammen.» Kristine var husets kokke, og like blid og glad som kokker av en eller annen grunn alltid er. Hun hadde forbindelser og var en mester i å skaffe huset mat i form av skadde engros-forsendelser.

Anna klappet de to mennene vennlig på skuldrene og gikk videre.

«Ja?» sa Ronny og så bort på Finsen.

«Ja hva?» Finsen var forvirret.

«Hva du drev med,» sa Ronny. «Da du var professor,» la han forklarende til.

«Jeg er professor, eller rettere: professor emeritus.» Finsen satte øynene kvast i Ronny.

«Ja, da er vel jeg modellsnekker emeritus,» lo Ronny uten snev av ondskap. Han lo riktig godt av det han hadde sagt.

«Du er kjent med begrepet?» Finsen klarnet et øyeblikk helt opp i sin overraskelse.

«Ja jøsses. Bror min er professor emeritus over i statene. Han kommer forresten en tur hjem til jul. Hvis han får lov, da. Han har amerikansk kjerring med meninger. Og så begynner han jo å bli gammel og litt skrøpelig, da. Han drar seg jo bort i mot nitti han også.»

«Professor i hva?» Finsen var rystet.

«Noe med atomer og fysikk. Jeg har ikke forstand på det. Som sagt har jeg greie på ...»

«Jajaja,» avbrøt Finsen ham. «Mitt fagområde var limnolo-gien.»

«Det var jammen interessant,» utbrøt Ronny. «Jeg vokste opp like ved et sumpområde som vi kalte Paddeevja, det

heter forresten det den dag i dag, og der tilbrakte jeg mange timer i guttedagene.»

«Du kjenner begrepet?»

«Limno-et-eller-annet? Nei, men jeg husker litt om hva det er når du først sier navnet. Men det var kanskje ikke padde-evjer du var opptatt av.» Ronny måtte nok en gang le av sine egne uttalelser.

«Nei,» Finsen strevde litt for å finne formuleringene frem fra hukommelsens gjemmer, «mitt interessefelt var den anvendte limnologien. Jeg beskjeftiget meg først og fremst med grunn-problemene ved renvannsforsyning og hvordan vassdragene forurenses av kloakk og spillvann. Jeg tror faktisk jeg avga en innstilling når det gjelder det vannet vi har i springen her på huset.»

«Vi hadde brønn, vi,» sa Ronny, og gled tilbake ned i sin erindrings lune ørelappstol.

«Men dette var jo riktig interessant...» Finsen var et øyeblikk oppglødd.

«Far min sprengte den faktisk ut selv. Han kunne alt om dynamitt og fenghetter. Da hele brønnhullet var skutt ut og gravd ut, jeg husker det som om det var i går, da sto mor og bror min og jeg i kjøkkenvinduet og så ut. Far satt på brønn-kanten. Vet du hva vi gjorde?»

Ronny ventet ikke på svar, og Finsens hode hadde falt forover. Han sov i sittende stilling.

«Vi gikk ut. Sitter du der?» sa mor. «Hva sitter du der etter? Jeg hører det som om ...»

«Jeg venter,» sa far bare. Det fantes ikke vann i brønnen. «Det kommer, sa far. Så sikkert som alderdommen. Om Gud vil. Og mens vi venter...»

Begge de to gamle menn måtte hjelpes til seng. Det hadde blitt rent for meget på en dag.

Vanndråpe. Foto: Niklas Angelus.

Ønsker du å spare tid og penger?

Bruk goMatic.

- fremtidens tannteknikk

975,-
per tann/ledd

” Når du ønsker å bestille tenner enkelt, raskt og billig rett fra din 3Shape-scanner, og med velkjent Proteket-kvalitet

Daglig leder Svein Thorstensen, goMatic AS

goMatic.
BY PROTEKET

Stortingsgaten 28, 0161 Oslo
gomatic.no

Hva skal du lese?

Og hva kan du tilby en som oppsøker stedet du bor eller kommer fra?

Les hva medlemmer av Tidendes redaksjonsråd foreslår av lesestoff i sommer. Og hva de vil vise deg, hvis du kommer til Bergen.

Vi har vært landet rundt flere ganger de siste årene, og videreformidlet tips fra sentrale tillitsvalgte i NTF, og andre i sentrale posisjoner i tannhelsenorge.

I år har vi spurt de av medlemmene i Tidendes redaksjonsråd som kommer sist i alfabetet, om hva de vil anbefale Tidendes lesere å lese, og om de har noe de har lyst til å vise en turist som kommer til deres hjemsted.

Denne gangen har det seg slik at alle tre bidragsytere bor i Bergen. Vi presenterer dem i alfabetisk rekkefølge, etter etternavn.

Anne Christine Johannessen **Universitetet i Bergen**

Lesetips

Jeg vil slå et slag for gjenbruk. Jeg var så heldig å få muligheten til å forsyne meg av en diger kasse med bøker som kolleger ved en naboavdeling hadde levert inn for at andre kunne få lese. Nå skulle ordningen med bokkasse opphøre, og de tilbød alle i nærheten å forsyne seg. Og det gjorde jeg. De siste månedene har det gått unna, med både kjente og ukjente forfattere, en herlig blanding av romaner og krim.

Deling av bøker er blitt mer vanlig, og dette bør vi gjøre mer av. Det er også en fin måte å få slanket bokhyllen og få vekk alle de bøkene som er dyttet inn på tvers i bokhyllen eller plassert i en stabel i en krok. Lag en bokkasse på jobb, eller del brukte bøker med dine venner neste gang dere møtes.

Jeg har også oppdaget verdien av å lese bøker på nytt, bøker som jeg leste for lenge siden, og som jeg likte og som kanskje har satt sine spor. Selvsagt har jeg glemt mye.

Men når jeg leser en bok på nytt, er ofte mye av handlingen kjent, og da kommer de fine detaljene sterkere frem.

Denne sommeren er det to gode bøker jeg vil lese om igjen, og det er Knut Hamsuns «Markens grøde» og «Beatles» av Lars Saabye Christensen. Det er to svært ulike bøker, men begge var viktige da jeg leste dem, for etter hvert ganske mange år siden.

Reisetips

Jeg er født og oppvokst i Bergen, og stort sett er det i Bergen jeg bar bodd og jobbet. Så da må jeg også slå et slag for Bergen som reisemål. Denne sommeren blir annerledes for oss alle, ettersom vi ikke kan ta for oss av alle verdens reisemål, men må finne på noe i Norge. Bergen og de nære omgivelsene har mye å by på, og det til tross for at det regner iblant. Så hvis man bor i Bergen, har man alltid en «Plan B» til et utearrangement, i det minste en presentasjon å dra over området for å kunne stå tørt. Og regner det, er der mange flotte museer å trekke inn i. Særlig vil jeg trekke frem Universitetsmuseet med de nyåpnede Naturhistoriske samlingene. Dette er et «must see». Etter fem års renovasjon fremstår det som et moderne museum, der de gamle støvete monterne er byttet ut med nye interaktive visninger som er spennende å studere, både for barn og voksne. De enorme hvalskjellettene er på plass igjen, og nå har de også fått selskap av den verdenskjente «plasthvalen». I et hjørne har også de dyrene som egentlig ikke skulle få være med, likevel fått plass. Dette er hundre år gamle dyr med alvorlige anatomiske feil, for eksempel en tiger med påmalte striper og et pinnsvin med for lange bein og et uttrykk som gjør det nesten litt menneskelig.

Og Bergen i solskinn er selvfølgelig «et stykke for seg». Her kan man forsyne seg av både sjø og fjell. Her er gode

Bergen sett fra Sandvikspilen. Foto: Anne Christine Johannessen

muligheter for bading like ved bykjernen, og det vrir av småveier og stier på våre syv fjell. Her må selvfølgelig sherpatrappene nevnes spesielt. Nå er der tre populære trappeturer, nemlig Stoltzekleiven, Oppstemten og Permisjonsstien.

Selv har jeg planer om å skaffe meg en hengekøye og finne en fin plass med fin utsikt og se på solnedgangen – en dag det ikke regner.

Sigbjørn Suk Løes **Universitetet i Bergen**

Lesetips

I sommer, eller kanskje litt senere (avhengig av når den kommer ut), skal jeg lese «Er du lykkelig, søster?» (Cappelen Damm) av min tvillingsøster Synne Sun Løes. Det er visstnok en autofiktiv bok – altså en skjønnlitterær bok basert på eget liv. Den tar utgangspunkt i brevveksling mellom Synne og vår yngre «koreanske søster» Ga-eun, som bor utenfor Seoul. Ryktene sier at jeg er omtalt, så teksten må saumfarses nøye. Forrige gang noen skrev om

meg i en roman vant den Brageprisen, (Å spise blomster til frokost), så jeg regner med at det blir bra denne gangen også. Ifølge forfatteren handler den nye boka om «arv, miljø, kultur, depresjon, bøker, identitet, kjærlighet, arbeid, religion og politikk», det vil si det blir nok litt å bite over, tygge og fordøye, men forhåpentligvis ikke verre enn vanlig. Det er for øvrig derfor man har tenner.

Reisetips

I sommer blir det vel norgesferie for de fleste, men å anbefale noe fra mitt «hjemsted» er komplisert: Bergen er som kjent Norges fineste by, og er selvsagt verdt et besøk. Problemet er at byen også er belemt med Europas dårligste vær. (Jeg er vokst opp på Østlandet med sommer og sol og vinter og snø, i nettopp de kombinasjonene.) «Bergen er nedbør, Bergen er alt som er vått» synger Ole Paus, og med rette. Men han følger opp med noe viktig, for: «Når solen endelig skinner, så syns den dobbelt så godt!» Og det er faktisk helt sant, selv om alle klimatiske fordommer ellers gjenspeiler virkeligheten til fulle.

«Eg ve te Bergen, ve te Bergen med det samme.
Der har eg det så fisken i vannet:
Vått og kaldt, og breiflabb overalt..»
(Knutsen&Ludvigsen)
Foto: Privat

De innfødte er akkurat passe eksentriske til at reisemålet blir eksotisk, og nesten som engelskmenn tviholder de på bisarre tradisjoner og arkaiske uttrykksformer. Det er dessuten cirka like lenge siden de vant noe i fotball.

Men tatt i betraktning at man i sommer sannsynligvis kan spasere rundt på Shetlands-Larsens brygge uten at en milliard kinesere og amerikanere hoster rundt samme sted, og at opptil flere fjelltopper ligger i rimelig gangavstand fra både barer og konserthus, vil jeg si at byen er verdt et forsøk i år. Bare husk ull og Gore-tex.

Marit Øilo

Universitetet i Bergen

Lesetips

I disse underlige tider hvor reiseaktiviteten er begrenset, må vi finne glede over andre kulturer og landskap på annet vis. Mine tre første lesetips er inspirert av dette. Først vil jeg varmt anbefale boka «London; blant gangstere, rabbinere, oligarker, rebeller og andre ektefødte barn av det britiske imperiet» av Nazneen Khan-Østrem. Dette er både en personlig fortelling, en kulturhistorisk analyse og en dagsaktuell guidebok om London litt utenfor turistenes vanlige stier. Boka er velskrevet og lærerik. Som en kuriositet kan det også nevnes at Nazneen faktisk studerte odontologi to år i Bergen, før hun fant ut at hennes evner og interesser lå andre steder. Videre vil jeg anbefale to bøker av Tim Marshall; «Prisoners of Geography» (Geografiens makt) og «Divided » (En delt verden). På en lettfattelig og interessant måte forklarer forfatteren årsakene til at verden ser ut som den gjør.

Mine skjønnlitterære tips er: Fredrik Backmans «Folk med angst», Marian Keyes «Grown Ups» og Soniah Kamals «Unmarriageable». Alle tre fikk meg til å glemme verden utenfor for en tid for å forundres over i livets underfundigheter og urettferdigheter.

Om sommeren leser jeg alt jeg kommer over, lett og tungt i skjønn blanding. Jeg leser ofte gamle favoritter om igjen også.

Reisetips

Når det gjelder reisetips, så er dette også litt annerledes i år. Jeg må innrømme at jeg ofte velger utlandet som feriemål om sommeren, for å være noenlunde garantert finvær. Jeg bor tross alt i Bergen. Når det er sagt, så er det lite som ser vakrere eller mer storslått enn Vestlandet i finvær. Jeg kan varmt anbefale fjellturer i alle Bergens syv fjell. Spesielt vil jeg anbefale å prøve de nye trappene opp til Ulriken kalt «Oppstemten».

Dentalstøp
Tannteknikk

@ post@dentalstoep.no

☎ 55 59 81 70

🌐 dentalstoep.no

- ➔ Monolittisk zirconia ...
Ingen porselen, ingen «chipping»
- ➔ Vi tar imot digitale avtrykk fra alle
intraorale scannere
- ➔ Arbeider på alle kjente implantatsystem

På vei ned fra Ulriken en vakker sommerkveld. Foto: J. Trønnes

PASS PÅ MUNNHelsen I SOMMER!

Motvirker misfarging av tennene. Gir en ren og frisk følelse i munnen.

✓ **UNIK EFFEKT**
motvirker misfarging

✓ **XYLITOL**
stimulerer spyttdannelse

✓ **MIKROGRANULATER**
gir en følelse av rene tenner

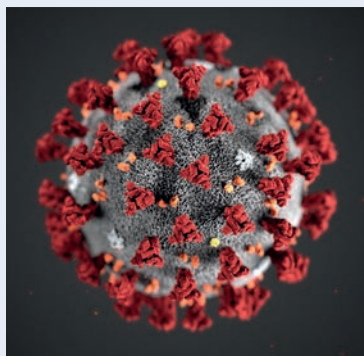
Foreningsnytt

Nytt og nyttig fra foreningen

Den norske
tannlegeforening

NTFs AKTIVITETER I KORONASITUASJONEN

NTF jobber for fullt for å holde medlemmene oppdatert om utviklingen. Vi er i tett dialog med myndighetene, og arbeider kontinuerlig for flere og styrkede tiltak for våre medlemmer i denne vanskelige situasjonen.

NTF har opprettet en egen nettside hvor vi publiserer nyheter, informasjon og meldinger om koronakrisen som er aktuelle for NTFs medlemmer. Informasjonen er delt opp i tannhelsefaglige råd, informasjon til selvstendig næringsdrivende og ansatte, pasientinformasjon og informasjon til tillitsvalgte i tariffbundne virksomheter. Informasjonen finner du på siden www.tannlegeforeningen.no/korona, under Jus og arbeidsliv eller Fag og politikk / Faglige råd og retningslinjer.

I tillegg ber vi medlemmene følge med på helsedirektoratet.no og fhi.no

Kommunikasjon med medlemmene

Medlemmene har mulighet til å sende inn spørsmål og henvendelser via følgende kontaktveier:

- Henvendelser om fag og organiseringen av tannhelsetjenesten kan sendes til fag@tannlegeforeningen.no
- Gjelder spørsmålet klinikkdrift og arbeidsliv ber vi om at e-posten sendes til jus@tannlegeforeningen.no
- Generelle henvendelser kan sendes til post@tannlegeforeningen.no

Vi anbefaler også medlemmene å følge foreningen på Facebook, Twitter og nettstedet, samt forsikre seg om at vi har registrert riktig e-post slik at du mottar våre nyhetsbrev som sendes ut jevnlig.

Ny podcast

NTF har lansert egen podcast – Odontopoden. Målet er å diskutere, opplyse og sette fokus på viktige saker for deg som tannlege. Podcasten ligger tilgjengelig på SoundCloud, Apple podcats og Spotify. Les mer om Odontopoden på www.tannlegeforeningen.no/odontopod

Informasjonsplakat

Etter forespørsel fra flere medlemmer har NTF utarbeidet en informasjonsplakat om koronatiltak som kan printes ut og henges opp på klinikken, samt deles i sosiale medier. Plakaten ble oppdatert etter endringene 25. mai, og ny versjon kan lastes ned i jpg og pdf på www.tannlegeforeningen.no.

Medlemsundersøkelser

Tannlegeforeningen har gjennomført flere medlemsundersøkelser i privat og offentlig sektor. Undersøkelsene kom til svært god nytte i vår dialog med myndighetene og Stortinget. Takk til alle som deltok!

Myndighetskontakt

NTF er i løpende dialog med Helsedirektoratet, FHI, Helse- og omsorgsdepartementet, samt andre aktuelle departementer, komiteer og politikere på Stortinget for å bidra og påvirke der vi kan.

Drift av sekretariatet, møtevirksomhet og avvikling av kurs

Alle store og små arrangementer er avlyst frem til 1. september, også arrangementer i regi av NTFs lokal- og spesialistforeninger. All møtevirksomhet i sekretariatet og i sentrale utvalg, råd og komiteer gjennomføres nettbasert, og sekretariatets ansatte har i all hovedsak hjemmekontor. Det er gjennomført regelmessige digitale møter med alle lokal- og spesialistforeningslederne. Forum for tillitsvalgte 4. juni ble også gjennomført digitalt.

Digitalisering av kurs

Vi jobber med utvidet bruk av digitale løsninger for kursavvikling, og flere webinarer er planlagt/lansert. Årets landsmøre går av stabelen som planlagt, men med digitale integrasjoner i kombinasjon med en fysisk arena. Les mer om landsmøtet på www.tannlegeforeningen.no/landsmotet

Vi minner om at det ligger ute en rekke TANK-kurs som er inkludert i medlemskapet. I forbindelse med koronaepidemien har NTF besluttet å gjøre TANK-kurset om smittevern tilgjengelig (gratis) for hele tannhelseteamet. Mer informasjon om våre nettbaserte kurs finner du på www.tannlegeforeningen.no/TANK

**Den norske
tannlegeforening**

NTFs LEDERKURS

Ny runde med NTFs lederkurs for tannleger

NTF har i samarbeid med Handelshøyskolen BI utviklet et lederkurs spesielt for tannleger. Kurset tilbys kun foreningens medlemmer. Første runde av kurset ble umiddelbart fulltegnet, og vi kjører nå en ny runde høsten 2020.

Kursets mål er å gjøre deltakerne tryggere i lederrollen og vekke interesse for lederoppgaver. Kurset består av to samlinger på to dager hver, i tillegg til et nettbasert forkurs, og teller 30 timer i NTFs etterutdanningssystem. Innholdet er tilpasset hverdagen som tannlege både i offentlig og privat sektor.

Dato for samlinger høsten 2020:

17. - 18. november & 10. - 11. desember

Påmeldingen åpner i slutten av august.

Les mer på

www.tannlegeforeningen.no/lederkurs

**Den norske
tannlegeforening**

NTF med bekymringsmelding til Stortinget om den økonomiske situasjonen i tannhelsetjenesten

ØYVIND BERDAL, RÅDGIVER FOR POLITISK KOMMUNIKASJON I NTF

Regjeringen la 12. mai frem forslag til revidert budsjett for Stortinget. Budsjettet var naturligvis preget av tiltak for å kompensere for konsekvenser av covid-19, men inneholdt ingen ekstra økonomiske satsinger på tannhelsetjenesten.

Budsjettet skal vedtas i Stortinget 19. juni. Tannlegeforeningen gir i vårt innspill til Stortingets finanskomité klar beskjed om at vi er bekymret for befolkningens tannhelsetilbud, som en konsekvens av at både offentlig og privat tannhelsetjeneste har lidd store økonomiske tap grunnet covid-19. NTF er svært bekymret for at denne pågående situasjonen skal resultere i at hverken den offentlige eller den private tannhelsetjenesten vil klare å opprettholde et adekvat tilbud til befolkningen fremover.

Den offentlige tannhelsetjenesten

Den offentlige tannhelsetjenesten har hatt store utgifter knyttet til oppretting og drift av akuttlinikker for pasienter som er smittet/mistenkt smittet av covid-19 eller har symptomer, og til innkjøp av smittevernutstyr. Tjenesten er også pålagt begrensninger av smittevernhensyn, noe som har medført betydelig inntektssvikt grunnet tapte behandlingssinntekter fra betalende pasienter.

Regjeringens forslag i revidert budsjett til bevilgninger til fylkeskommunene kompenserer ikke disse utgiftene og de tapte inntektene. Manglende finansiering vil kunne gå utover tilbudet til de prioriterte pasientgruppene.

NTF krever i vårt innspill at Stortinget i sin behandling av budsjettet må sikre den offentlige tannhelsetjenesten til-

strekkelige midler til å ivareta sine oppgaver, både i dagens spesielle situasjon og ikke minst etter krisen.

Privat tannhelsetjeneste

Den private tannhelsetjenesten har, sammen med Den offentlige tannhelsetjenesten, lagt ned en betydelig innsats for å sikre hele befolkningen et godt tannhelsetilbud gjennom krisen. For å avlaste resten av helsetjenesten har privat tannhelsetjeneste holdt åpent for å sikre befolkningen tilgang til akutt tannbehandling. Samtidig har all annen behandling blitt utsatt, og omsetningen har dermed vært tilnærmet null i en lang periode. Tjenesten er nå gradvis i gang, men også nå medfører smittevernhensyn betydelig redusert aktivitet og dermed meget lav omsetning.

Også privat sektor opplever betydelig økte priser på nødvendig smittevernutstyr og vanskeligheter med å få tak i slikt utstyr. Kompensasjonsordningen for private virksomheter dekker kun en svært liten del av de faste kostnadene (kun få av faste servicekostnader og lønnsutgifter selv om vi måtte holde åpent uten inntekt) og ikke noe av inntekts-/omsetningstapet.

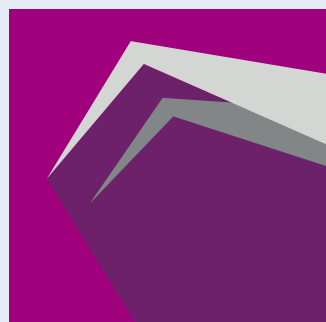
Den økonomiske situasjonen er derfor kritisk for svært mange av virksomhetene i privat sektor.

Tannlegeforeningen etterlyser i vårt innspill til Stortinget tiltak som kan sikre at virksomhetene i privat sektor overlever denne krisen og kan opprettholde sitt tilbud til den voksne befolkningen.

JA! Det blir landsmøte!

Hold av datoene: 29. - 31. oktober 2020

Norges Varemesse, Lillestrøm

NTFs LANDSMØTE

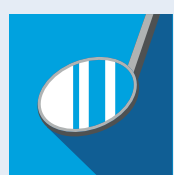
NTFs landsmøte og Nordental er den norske tannlegebransjens desidert største og viktigste møteplass hvor du får faglig oppdatering, sosiale sammenkomster og muligheten til å gjøre gode innkjøp. Den spesielle situasjonen vi befinner oss i, vil selvfølgelig også påvirke årets landsmøte.

Det eneste vi for øyeblikket kan si med sikkerhet, er at

DET VIL BLI ET LANDSMØTE OGSÅ I 2020!

Vi kommer tilbake til format og praktisk informasjon, men hold av datoene torsdag 29. - lørdag 31. oktober 2020!

Følg med i nyhetsbrev og på Facebook @DenNorskeTannlegeforening for oppdateringer og mer informasjon

NORDENTAL

Velkommen til EAPDs interimseminar, Oslo 2021

**European Academy of Paediatric Dentistry inviterer til
interimseminar i Oslo 23. – 24. april 2021.**

European Academy of Paediatric Dentistry (EAPD) sitt interimseminar arrangeres annethvert år på ulike steder i Europa. Benytt anledningen til å bli kjent med europeiske kolleger og bli faglig oppdatert på en internasjonal konferanse i Norge!

Tid: 23. – 24. april 2021

Sted: Oslo kongressenter

Temaet for seminaret blir nye teknikker, metoder og materialer for kariesbehandling samt sedasjons- og atferdsteknikker til bruk på engstelige pasienter.

Seminaret vil være på engelsk, og det blir både norske og utenlandske foredragsholdere. Det vil bli posterpresentasjoner av aktuell forskning. Seminaret vil være åpent for alle tannleger med og uten medlemskap i EAPD, og gir kurspoeng i NTF.

Velkommen!

**For mer informasjon se
www.eapd2021.eu**

Tannlegeforeningens nettbaserte kurs

- en enkel og fleksibel måte å fylle myndighetskrav og obligatorisk etterutdanning

Følgende kurs er GRATIS og OBLIGATORISKE for alle medlemmer i Tannlegeforeningen:

- **Smittevern***
- Strålevern
- Kurs for tannleger om trygdestønad
- Personvern og informasjonssikkerhet
- Kurs for tannleger om etikk

* I forbindelse med koronaepidemien har NTF besluttet å gjøre TANK-kurset om smittevern tilgjengelig (gratis) for hele tannhelseteamet.

Følgende kurs er GRATIS, men ikke obligatoriske:

- Kjøp og salg av tannklinikk
- Kurs for leder om HMS
- Bivirkninger fra odontologiske biomaterialer

Les mer på

www.tannlegeforeningen.no/TANK

NTFs etterutdanning

Tannlegeforeningens Systematiske Etterutdanning (TSE)

Tannlegeforeningens Systematiske Etterutdanning (TSE) består av flere fagmoduler som kan tas uavhengig av hverandre. Undervisningen høsten 2020 vil gjennomføres som normalt med en kombinasjon av fysiske samlinger og nettbasert undervisning.

Hver modul begynner og slutter med en samling over to dager med forelesninger. Mellom samlingene gis det gruppeoppgaver. En gjennomført modul tilsvarer 75 timers etterutdanning. Forutsetningen for godkjent kurs er tilstedeværelse på samlinger og aktiv deltakelse i gruppearbeid.

Høsten 2020 holdes følgende TSE moduler

Modul 7	Restorativ behandling	Oslo	4. - 5. sep. & 6. - 7. nov.
Modul 8	Spes. faglige utfordringer	Bergen	15. - 16. okt. & 9. - 10. des.
Modul 9	Endodonti	Vest-Agder	Dato kommer*
Modul 10	Periodontale sykdommer	Rogaland	Dato kommer*

* Dato var ikke bestemt da Tidende gikk i trykken - følg med i NTFs kommunikasjonskanaler for oppdatert informasjon

Les mer på

www.tannlegeforeningen.no/TSE

Sykehjelpsordningen

Sykehjelpsordningen yter stønad til tannleger ved sykdom, fødsel/adopsjon og pleie.

Alle tannleger som utøver tannlegeyrket i Norge er omfattet av denne ordningen som finansieres med tilskudd fra folketrygden. Sykehjelpsordningen administreres av NTF. Ordningen har egne vedtekter og et eget styre. Vedtekter og søknadsskjema finnes på NTFs nettsider.

Det ytes stønad ved:

- Sykdom
- Fødsel eller adopsjon
- Pleie

Stønad ved sykdom forutsetter arbeidsuførhet som følge av skade/sykdom på 50% eller mer. Stønad kan gis i inntil 250 dager. For medlem som er arbeidstaker reduseres sykehjelpen med sykepengesatsen som medlemmet mottar i arbeidsforholdet.

Ved fravær fra praksis som følge av fødsel eller adopsjon kan det ytes stønad i inntil 50 dager. Ved redusert stilling ytes redusert stønad.

Ved fravær fra praksis som følge av pleie av barn innlagt ved helseinstitusjon, eller ved pleie av pårørende i livets slutfase, kan det ytes stønad i inntil 20 dager.

For søknadsskjema og vedtekter se
www.tannlegeforeningen.no

Telefon: 22 54 74 00

Vi oppfordrer deg til å ikke sende oss sensitive personopplysninger ukryptert pr. e-post. Vi anbefaler at søknad sendes pr post eller via Digipost.

Kontaktpersoner i NTFs kollegahjelpsordning

Kollegahjelp er kollegial omsorg satt i system. Tanken er at vi skal være til hjelp for andre kollegaer som er i en vanskelig situasjon som kan påvirke arbeidsinnsatsen som tannlege. Vi skal være tilgjengelige kanskje først og fremst som medmennesker. Du kan selv ta kontakt med en av oss eller du som ser at en kollega trenger omsorg kan gi oss et hint. Vi har taushetsplikt og rapporterer ikke videre.

Aust-Agder Tannlegeforening

Lars-Olof Bergmann
e-post: tanber@online.no

Bergen Tannlegeforening

Anne Christine Altenau,
tlf. 977 40 606

Jørn H. Kvist
tlf. 995 62 420

Buskerud Tannlegeforening

Anna Karin Bendiksbj,
e-post: annakarinbe@gmail.com

Lise Opsahl,
tlf. 900 31 134
e-post: lise.ops@hotmail.com

Finnmark Tannlegeforening

Sara Anette Henriksen
tlf. 95 77 84 10

Haugaland Tannlegeforening

John Magne Qvale,
e-post: johnqvale@gmail.no

Margrethe Halvorsen Nilsen,
tlf. 97 71 05 50

Hedmark Tannlegeforening

Åsne Kraugerud Sørberg,
tlf. 99 48 71 04

Nordland Tannlegeforening

Sigmund Kristiansen,
tlf. 915 63 725

Connie Vian Helbostad,
e-post: conhel@nfk.no

Olav Kvitnes,
tlf. 75 15 21 12

Nordmøre og Romsdal Tannlegeforening

Bjørn T. Hurlen,
tlf. 906 50 124

Unni Tømmernes,
tlf. 47 84 88 05
e-post: unni.tommernes@mrfylke.no

Nord-Trøndelag Tannlegeforening

Anne Marie Veie Sandvik,
tlf. 74 09 50 02

Hans Haugum,
tlf. 90 96 92 97

Oppland Tannlegeforening

Pål Vidar Westlie,
e-post: paalvidar@tannlegewestlie.no

Hanne Øfsteng Skogli,
tlf. 934 37 223

Oslo Tannlegeforening

Finn Rossow
tlf. 907 48 184

Harald Skaanes,
tlf. 928 22 772

Rogaland Tannlegeforening

Knut Mauland,
tlf. 51 48 51 51 (jobb).

Mona Gast
e-post: Mona@tsmg.no

Romerike Tannlegeforening

Kari Anne Karlsen,
tlf. 480 38 067

Sven Grov,
tlf. 63 97 28 59

Hilde Skjeflo,
tlf. 911 90 203

Sogn og Fjordane Tannlegeforening

Synnøve Leikanger,
e-post: s.leikanger@gmail.com

Jon-Reidar Eikås,
tlf. 959 45 528

Sunnmøre Tannlegeforening

Siv Svanes,
tlf. 997 48 895
e-post: siv.svanes@gmail.com

Hege Leikanger,
e-post: tannlege@leikanger.as
tlf. 482 49 292

Sør-Trøndelag Tannlegeforening

Anne Grethe Beck Andersen,
tlf. 900 30 596

Morten Nergård,
tlf. 950 54 633

Telemark Tannlegeforening

Ståle Bentsen,
e-post: stbent@online.no

Øystein Grønvold,
tlf. 905 31 247

Troms Tannlegeforening

Elsa Sundsvold,
e-post: ehi-sund@online.no

Ninni Helen Haug
tlf. 970 91 167

Vest-Agder Tannlegeforening

Alfred Gimle Ro,
e-post: alro@online.no

Vestfold Tannlegeforening

Gro Monefeldt Winje,
tlf jobb: 977 65 495
e-post: gromwinje@gmail.com

Svein Tveter,
e-post: tstveter@gmail.com

Østfold Tannlegeforening

Mari Slette,
e-post: maridage@hotmail.com

Tore-Cato Karlsen,
e-post: tore.karlsen@privattannlegene.no

Kontaktperson i NTFs sekretariat

Lin Muus Bendiksen
Tlf. 22 54 74 15
e-post: lin.bendiksen@
tannlegeforeningen.no

Det er stor usikkerhet rundt avvikling av kurs i tiden fremover på grunn av koronasituasjonen. Vi ber medlemmene følge med på NTFs nettsted og ta kontakt med de respektive arrangørene for mer informasjon om kursene.

Kurs- og aktivitetskalender

Kurs i regi av NTF og NTFs lokal- og spesialistforeninger

18.–19. juni	Tromsø	NTFs Midnattssolsymposium – AVLYST
27.–29. aug	Bergen	SkandEndo – AVLYST
29.–31. okt	Lillestrøm	NTFs Landsmøte

Andre kurs, møter og aktiviteter

13.–14. aug	Bella Center Copenhagen	Tandfaglige Dage – AVLYST
20. aug	Nettmøte	Møte i Sentralt Forhandlingsutvalg (SF)
26.–27. aug	Nettmøte	NTFs hovedstyremøte
2.–4. sep	Praha	Videregående kurs for tillitsvalgte i KS-området – AVLYST
1.–14. sep	Shanghai	FDI World Dental Congress – AVLYST
24.–25. sep	Nettmøte	Møte i NTFs fag- og etterutdanningsutvalg
8. okt	Nettmøte	Møte i Sentralt Forhandlingsutvalg (SF)
15. okt	Nettmøte	NTFs hovedstyremøte
11.–13. nov	Gøteborg	Swedental og Riksstämman 2020
25.–26. nov	Nettmøte	NTFs hovedstyremøte
26.–27. nov	Nettmøte	NTFs ledermøte
10.–11. des	Nettmøte	Møte i NTFs fag- og etterutdanningsutvalg

Viktige datoer 2021–2022

14.–16 jan 2021	Bergen	Vestlandsmøtet
11.–12. mars 2021	Oslo	NTFs symposium
23.–24. april 2021	Oslo	European Academy of Paediatric Dentistry (EAPD) – interimseminar
17.–18. juni 2021	Tromsø	NTFs Midnattssolsymposium
26.–29. sep 2021	Sydney	FDI World Dental Congress
4.–6. nov 2021	Bergen	NTFs Landsmøte
13.–15. jan 2022	Bergen	Vestlandsmøtet

Høsten 2020 holdes følgende TSE moduler

Modul	Sted	Tid
Modul 7 – Restorativ behandling	Oslo	1. samling: 4.–5. sep. 2. samling: 6.–7. nov.
Modul 8 – Spesielle faglige utfordringer	Bergen	1. samling: 15.–16. okt. 2. samling: 9.–10. des.
Modul 9 – Endodonti	Vest-Agder	Dato kommer*
Modul 10 – Periodontale sykdommer	Rogaland	Dato kommer*

*Dato var ikke bestemt da Tidende gikk i trykken – følg med i NTFs kommunikasjonskanaler for oppdatert informasjon.

Les mer på
www.tannlegeforeningen.no/TSE

TGS
TANNLEGENES
GJENSIDIGE
SYKEAVBRUDDSKASSE

www.sykeavbruddskassen.no

TGS – forsikringsselskap for medlemmer av Den Norske Tannlegeforening

VISSTE DU AT BRUS OG SAFT ER DEN VIKTIGSTE ÅRSAKEN TIL AT BARN FÅR I SEG FOR MYE SUKKER?

Mange av oss har lett for å gi barna brus eller saft når de er tørste. Plutselig blir inntaket av sukker større enn man tror. Bytter du ut brus eller saft med vann til hverdags, er mye gjort. Det skal ikke så mye til. Med noen små grep blir hverdagen litt sunnere.

SMÅ GREP, STOR FORSKJELL

facebook.com/smaagrep

 Helsedirektoratet

Det har aldri vært enklere å bli lurt

Hvem stoler du på innen ditt fag eller interessefelt? Hvem lytter du til i krisetid? Dette magasinet som du leser nå vil, som medlem av Fagpressen, gi deg grundig, uavhengig journalistikk laget av en redaksjon med kompetanse og tid til å gå i dybden innen ditt fag eller interessefelt. Dette er grunnen til at våre medlemmer ofte siteres av andre medier, og du kan stole fullt og helt på det du leser.

Er du god til å skille sant fra usant? Test deg selv og les mer på fagpressen.no/fakta

Tidende er 130 år

For fem år siden markerte Tidende sitt 125-års-jubiläum. I år er bladet 130 år. Det markeres i mindre grad. Og det fortjener en omtale.

Da Den norske tandlægeforenings Tidende kom ut med sitt første nummer 15. oktober 1890, var det omlag 60 tannleger i hele landet. Men foreningen kom i gang alt i 1884, og sekretæren, Ole Seel, fikk bestyrelsen med på at referatene skulle trykkes og distribueres til alle medlemmer. Dermed var «Tidende» etablert. Bladet skulle først og fremst inneholde foreningens «forhand-

linger», altså møtereferater. I den utstrekning det var plass, skulle man også publisere faglige uttalelser, oversettelser av utenlandsk faglitteratur, bokanmeldelser og nyheter. Tannlegene hadde også et økonomisk perspektiv, og satset tidlig på å ta inn «avertissementer».

Utover 1890-tallet ble økonomien likevel så dårlig at bladet nesten ble nedlagt. Redningen kom med Ola Krøtø, redaktør fra 1900. På sine tre år i redaktørstolen bygget han opp Tidende både redaksjonelt og økonomisk. Stoffmengden økte,

det ble laget bytteordning med andre tidsskrifter, og medlemstallet steg i takt med suksessen.

Tidende er fortsatt et viktig fagmedium, og mange norske tannleger leser ikke andre fagtidsskrifter. Leserne gir også gode tilbakemeldinger. Gjentatte leserundersøkelser, senest i 2019, dokumenterer at Tidende vurderes som troverdig og aktuelt, og at bladet blir lest både grundig og lenge. Troverdighet er det absolutt viktigste for et redaksjonelt uavhengig redaktørstyrt medium.

◀◀ tilbakeblikk

19/20

Normal anatomiundervisning

«I 1893, da Statens poliklinik for tandsygdome aapnedes, hadde 1ste læreren i løpet av 2 semestre foruten ledelsen av ekstraksjonsavdelingen hver morgen og plomberingsavdelingen hveranden eftermiddag at gjennomgaa anatomi, fysiologi, pathologi og farmakologi, dessuten gaves der skriftlige oppgaver, og dette var den gang i en grad som vanskelig forstaaes nu – nødvendig. Omfanget av anatomipensumet kunne under disse forhold ikke bli imponerende. ...

Siden den tid har tandlægeundervisningen gjennomgaaet en uanet stor utvikling saavel hele verden over som herhjemme. Det viktigste skridt fremover gjordes i 1905, da N.T.F. opprettet sit tekniske tandlægeinstitut, til hvis bestyrer den ansatte en med den amerikanske undervisning fortrolig svensk-amerikanske tandlæge: Sandblom. Hermed var gundlaget for en *fuldstændig NB. praktisk* tandlægeundervisning lagt; nogen aar senere blev det vel indarbejdede institut slaat sammen med Statens poliklinik for tandsygdomme, hvorved staten overtok den hele undervisning.»

Fra Johan Bruns forslag om å legge anatomiundervisningen til Det medisinske fakultet
🕒 5. hefte, mai 1920

19/70

Sjakk

«Tannlægesjakk – et quasivitenskapelig forslag: Til et parti sjakk benyttes 16 sorte og 16 hvite brikker. Hos mennesket skal det normalt være 32 tenner, 16 i overkjeven og 16 i underkjeven. Ville det ikke da være en idé å lage seg et såkalt *sjakksett for tannlæger* der man benyttet tenner i stedet for vanlige sjakkbrikker? Det skulle ikke være noe i veien for å holde seg til de sjakkregler som allerede finnes, når man på forhånd er blitt enige om hvilke tenner skal være konge, dronning osv.

Men artigst (og mere odontologisk?) ville det være om man kunne lage en rettelig odontologsjakk, med regler, der hver tann hadde sin egen verdi og bevegelsesmulighet.

Jeg har syslet med denne ideen i noen år, og kom til et ganske respektabelt antall ekstraherte tenner, men ofret dem i faderlig omsorg til min studerende sønn da han trengte tenner til sine fantomarbeider.»

H.C. Stokstad, Kr-sund N. – Brev til redaktøren
🕒 6. hefte, mai 1970

20/10

Frihet

«Et påfallende trekk ved amerikanernes kultur er deres konkrete forhold til «freedom». USA har i alle år tatt imot undertrykte mennesker fra hele kloden. Deres militære styrker er frihetskjemper, og alle krigene på fremmed jord er ledd i å beskytte og spre frihet. Dette tror de på. Det var slik USA ble til. Og forholdet til de militære styrkene er personlig. Veteranorganisasjoner, minnelunder og en jevn strøm av hjemsendte bærer sørger for å holde det ved like.

Frihetsbegrepet omfatter også begrensning av skatter og offentlige påbud til et minimum. Selv den pågående folketellingen anses av mange som et inngrep i friheten. Tenk å måtte svare på spørsmål om hvor mange som bor i huset ditt! Også retten til å gå til grunne synes å ha verdi. Akkurat nå er det midt i etterveene etter den nye helse-reformen, som mange synes er et angrep på friheten fra en sosialistisk president. Er han egentlig amerikaner?

Til gjengjeld hersker det et sosialt press til å hjelpe hverandre. Og det gjør man.»

Fra «Betraktninger fra Washington DC»
av Nils Jacobsen
🕒 Nr. 8, juni 2010

I jubileumsåret har Tidende et opplag på 7 100. Bladet kommer ut på tre plattformer. Papir, nett og app. Papirutgaven er fortsatt den som er mest lest, og den som bidrar til at økonomien er god. Tidende leverte et solid

bidrag til eier og utgiver, NTF, i 2019, med et resultat på 1,9 millioner kroner.

Siste nytt er at Tidende får momsfrisk, også for den digitale

delen av publiseringen. Dette ble klart med fremleggelsen av revidert nasjonalbudsjett 12. mai.

– Tidsskrifter og fagpresse har en viktig rolle for debatt og utvikling innenfor ulike næringsgrener, fag, organisasjoner og særinteresser. Det er derfor viktig at vi nå får et

momsregelverk som åpner for å utnytte mulighetene som ligger i digital publisering av dybdejournalistikk, sa kultur- og likestillingsminister Abid Q. Raja, i pressemeldingen.

2020 er et spesielt år, også for Tidende. Annonseomsetningen er gått ned, som følge av koronasituasjonen. I hvilken grad Tidende rammes er det fortsatt for tidlig å si. Bladet vil eventuelt ha mulighet til å søke kompensasjon gjennom regjeringens ordning for redaktørstyrte medier.

Hvakostertannlegen.no midlertidig nedlagt

Med bakgrunn i den uforutsigbare markeds-situasjonen som følge av covid-19 mener Forbrukerrådet at det ikke er mulig å holde prissammenligningstjenesten Hvakostertannlegen.no oppdatert. Tjenesten ble derfor midlertidig nedlagt 12. mai i år.

Hvakostertannlegen.no er foreslått relansert når tannlegemarkedet er stabilisert og økonomien til Hvakostertannlegen.no er slik at tjenesten kan tilpasses forbrukerbehovet, markedsendringer og forsvarlig drift. Fordi tjenesten legges ned midlertidig vil ikke Forbrukerrådet ha systemer for å kunne motta data til tjenesten iht. rapporteringsplikten. Det vil si at Forbrukerrådet midlertidig ikke vil motta rapportering. Forbrukerrådet vil ta kontakt når innrapportering igjen er mulig, heter det i en e-post fra Forbrukerrådet til NTF.

Informasjon til pasientene

Ifølge Forbrukerrådet vil tannklinikker og prisinformasjon på nettsiden midlertidig bli erstattet med følgende melding til brukerne om hva de selv bør gjøre i dagens situasjon:

Behov for tannlege?

På grunn av koronaepidemien prioriterer de fleste tannleger kun akutte behov som skader, smerter og infeksjoner.

- Vær obs på at prisene kan være endret grunnet smittevern!
- Alle tannleger plikter å opplyse om prisene på sine nettsider.
- Kontakt både din tannlege og andre, og be om pristilbud før du bestiller timen.
- Ved endring i tilbudt totalpris skal tannlegen opplyse om dette før behandling igangsettes.
- Tannlegen skal uoppfordret gi deg skriftlig pristilbud dersom totalpris for behandlingen overstiger kr 5000.

Klagemulighet og annen viktig informasjon vil gjøres tilgjengelig på forbrukerradet.no.

Informasjon til tannhelsepersonell

Tannklinikker med publiserte prislister på Hvakostertannlegen.no vil motta e-post med informasjon om den midlertidige nedleggelsen fra Forbrukerrådet.

Forbrukerrådet ber samtidig tannlegene være ekstra oppmerksomme på gjeldende prisopplysningsplikt, og peker spesielt på følgende:

- Prisopplysningsforskriften § 10 bestemmer at den næringsdrivende skal opplyse om de fullstendige prisene på de tjenestene som tilbys. Prisen skal dekke alle materialer

- og ytelser som inngår i tjenesten. Det vil si at hygienetillegg og alle nødvendige kostnader knyttet til behandlingene må være inkludert i prisene. Hvis det ikke er praktisk mulig å oppgi prisen på tjenesten, skal den næringsdrivende informere om hvordan prisen på tjenesten blir beregnet.
- For tannhelsetjenester er det en særregel om pristilbud i § 18. Vanligvis har næringsdrivende kun plikt til å gi skriftlig pristilbud om forbrukeren ber om det. For tannhelsetjenester skal det gis uoppfordret hvis totalprisen for behandlingen overstiger kr 5000. Hvis all behandling foregår i den første konsultasjonen, kan pristilbudet gis muntlig. Pristilbudet skal inneholde alle deltjenester og varer som inngår i tjenesten og angi totalprisen så langt det er praktisk mulig.
- Prisopplysningsforskriften § 11 bestemmer videre at prisopplysning skal gis ved lett synlig prisoppslag eller ved prisliste lagt frem på det stedet tjenesten vanligvis bestilles. Har tannlegen hjemmeside skal oppdatert prisliste også fremgå av hjemmesiden.

Nullmoms på digital dybdejournalistikk fra 1. juli 2020

Da kulturminister Abid Raja la frem sin del av Revidert nasjonalbudsjett 12. mai, kunne Fagpressen, der Tidende er medlem, kvittere ut en seier: Nullmoms for digital dybdejournalistikk – og dermed likestilling med breddejournalistikken.

Kulturministeren har grunnlagt den nye innretningen slik i RNB 2020: «– Tidsskrifter og fagpresse har en viktig rolle for debatt og utvikling innenfor ulike næringsgrener, fag, organisasjoner og særinteresser. Det er derfor viktig at vi nå får et momsregelverk som åpner for å utnytte mulighetene som ligger i digital publisering av dybdejournalistikk.»

Lovendringene skal vedtas av Stortinget som del av revidert nasjonalbudsjett (RNB) for 2020 i uke 25, og lovene som omhandler dybdejournalistikken skal virke fra 1. juli 2020.

Med dybdenyheter menes dyptgående journalistisk produksjon av nyheter og aktualitetsstoff fra et avgrenset samfunnsområde. Det er en forutsetning at dette publiseres av redaktørstyrte, seriøse medier som har til hensikt å bidra i samfunnsdebatten.

Hvorfor har dybdejournalistikk fått digitalt merverdiavgiftsfritak?

Regjeringen mener at også den mer spesialiserte delen av pressen fyller viktige funksjoner i samfunnet. Særlig legger regjeringen vekt på at tidsskrift og fagpresse har en sentral rolle når det gjelder debatt og utvikling innenfor ulike næringer, fag, organisasjoner og særinteresser. Mer nisjepregede publikasjoner vil også kunne gi viktige innspill i den allmenne samfunnsdebatten på sine områder. Regjeringen mener å gi fag- og dybdemedier muligheten til å nyttiggjøre seg mulighetene som ligger i digital publisering.

Rettet mot allmennheten fra et avgrenset samfunnsområde

Departementet peker på at det ikke er noe krav at mediet er ment å nå hele allmennheten. Også medier som er rettet inn mot et bestemt tema eller en bestemt bransje, kan i denne forstand være rettet mot allmennheten. Medier rettet mot medlemmer av en bestemt organisasjon eller

forening, er omfattet så lenge de har et nedslagsfelt utover medlemsmassen og en ambisjon om å tilrettelegge for og delta i samfunnsdebatten på sitt felt. Den typiske fagpressen vil derfor som utgangspunkt være omfattet av fritaket. Mediet må ha som formål å fremme en åpen og opplyst samfunnsdebatt på sitt felt.

I sitt høringsnotat om de endrede forskriftene, beskrev Kulturdepartementet hvordan innhold som avgrensningskriterium skal vurderes:

«Selv om man i teorien kan tenke seg «dyptgående» medier som ikke også har en smal tematisk avgrensning og motsatt, vil disse kriteriene i praksis bli vurdert i sammenheng. Kriteriet omfatter medier som har som formål og funksjon å fremme fordypning innenfor et avgrenset fag, en bransje, yrkesgruppe, interesse e.l. Dette innebærer ikke at alt publisert innhold må bestå av lange artikler preget av teknisk fagsjargong e.l. Det forutsetter heller ikke at skattemyndighetene skal gjøre en konkret vurdering av om enkeltartikler eller utgivelser har en tilstrekkelig kvalitet, faglighet eller innholdsmessig «dybde»

Det avgjørende blir i stedet en helhetsvurdering der det blant annet kan legges vekt på publikasjonens definerte (eventuelt vedtektsfestede) formål. Dersom publikasjonen har som formål å drive dyptgående journalistikk og legge til rette for, og delta i, samfunnsdebatten på et begrenset samfunnsområde, vil det være et viktig element i helhetsvurderingen. Et annet element er hvordan mediet presenterer seg utad, dvs. om det er utformet og markedsført som et nisjeprodukt på et avgrenset felt. Målgruppen og nedslagsfeltet kan også gi indikasjoner på om det er tale om dybdejournalistikk, for eksempel om mediet er uttrykkelig rettet mot eller faktisk leses av en avgrenset gruppe, definert av felles

fag-, yrkes- eller interessebakgrunn eller lignende. Det vil også kunne legges vekt på sammensetningen av innholdet. Av hensyn til pressens redaksjonelle uavhengighet er det sentralt at økonomiske rammebetingelser ikke baseres på en kvalitetsvurdering av redaksjonelt innhold og redaksjonelle beslutninger. Det kan likevel legges vekt på hvordan innholdet er sammensatt, inkludert forholdet mellom korte og lange artikler, og forholdet mellom generelt innhold og innhold rettet mot publikasjonens særlige interessefelt osv. Dersom mediet har en stor andel lengre artikler tydelig avgrenset til ett og samme samfunnsområde, tema, fag eller lignende, vil dette være en indikasjon på at vilkåret er oppfylt.»

«Det er krevende å trekke opp klare grenser i lovverket på mediefeltet, hvor tjenestene er i så rask endring og utvikling. En for rigid avgrensning vil kunne virke hemmende på utviklingen av nye tjenester. Det er derfor nødvendig å åpne for et visst element av skjønn hos skattemyndighetene. Så lenge skjønnsetningen utøves på en transparent måte, og det ikke foretas noen kvalitativ vurdering av det redaksjonelle innholdet, legger departementet til grunn at forslaget ikke vil gå på tvers av, eller svekke tilliten til, den redaksjonelle uavhengigheten i mediene.»

De nye forskriftene, som altså skal gjelde fra 1. juli i år, legger opp til at fagmediene reguleres av ulike paragrafer i merverdiavgiftsloven, avhengig av hvor ofte de publiserer digitalt.

Redaktørstyrt dybdejournalistikk

I tråd med Fagpressens argumentasjon og medlemskriterier, vil digitalt mva-fritak gjelde bare for redaktørstyrte fagmedier. Det omtales slik i budsjettproposisjonen: «Departementet gjev her ei kort utgreiing av kva som etter framlegget til forskriftsføresetegnene vil vere å

anse som aviser. Departementet foreslo at det vert oppstilt krav om at fritaket for aviser berre skal gjelde publikasjonar som er redaktørstyrde. Med redaktørstyrt meinast at publikasjonen publiserer under leiing og kontroll av ein redaktør. Redaktør skal forståast som fysisk person som treffer avgjerd om innhaldet i publikasjonen eller om del av dette, jf. straffelova § 270 fjerde ledd og mediefridomslova § 3 andre ledd. Av høringsinstansane har Fagpressa, Landslaget for lokalaviser, Mediebedriftenes landsforeining (MBL) og Norsk redaktørforeining uttalt seg om kravet til redaktør. Alle desse støtter at det stilles eit slikt krav for fritak.»

Personalia

Dødsfall

Vidar Opsahl, f. 12.02.1931, tannlegeeksamen 1958, d. 07.05.2020

Gunvor Kragem, f. 12.12.1935, tannlegeeksamen 1973, d. 27.03.2020

Frykter ignorering av hudkreft

Også på norgesferie kan det bli for mye sol. Kreftforeningen frykter flere hudkrefttilfeller, fordi flere dropper å oppsøke fastlegen under koronapandemien. Foto: YAY Images

Kreftforeningen frykter at koronapandemien får mange til å ignorere hudkreft, melder NTB.

Pandemien har gjort at flere utsetter besøket til fastlegen. Kreftforeningen frykter at dette vil gi utslag på føflekkreftstatistikken.

Over 2 300 nordmenn får hvert år hudkreft-typen melanom, ofte kalt føflekkreft. 284 personer i Norge døde av sykdommen i 2017. Kreftforeningen frykter at færre nå går til fastlegen for å undersøke mistenkelige hudforandringer.

– Det er fullt forståelig at det har vært mye oppmerksomhet på korona den siste tiden, men det er viktig å huske at kreft ikke tar pause, heller ikke hudkreft. Vi er bekymret for at pandemien vil gjøre utslag på kreftstatistikken, siden mange avlyser og utsetter legetimene sine, sier generalsekretær Ingrid Stenstadvold Ross i Kreftforeningen i en pressemelding.

Minner om solkrem også på norgesferie

Mange europeiske land har en oppmerksomhetskampanje i mai, før sommeren, når solen skinner som sterkest. I Norge er 27. mai

Hudkreftdagen. Ross understreker at Norge er i verdenstoppen i både hudflekkforekomst og -dødelighet, og minner om at solen kan skinne sterkt i Norge også, nå som de færreste skal på utenlandsferie i år.

– Vi får tilbakemeldinger fra noen som tror at solkrem kun er nødvendig på utenlandsreise. Dette stemmer overhodet ikke. Spesielt i år hvor de fleste av oss skal tilbringe sommeren i Norge, er det fortsatt like viktig at vi unngår å bli solbrent, både ved å begrense tiden i solen og bruke beskyttende klær, hatt og solkrem, sier Katarina Zak Stangeland i Hudlegeforeningen.

Vage symptomer

I tillegg til rådet om solkrem, råder Kreftforeningen folk til å unngå solarium, kle seg tilstrekkelig, og begrense tiden i solen, for å unngå melanom denne sommeren.

– I en del tilfeller kan symptomene på kreft være ganske vage. Vi har inntrykk av at det er mange som ikke vil belaste fastlegene sine med slike symptomer, noe som er svært uheldig, sier Ross.

Ny språklov vil ha mer norsk

Kulturminister Abid Raja (V) har presentert forslaget til ny språklov. Et tema er mer bruk av norsk i forskning og høyere utdanning, i tillegg til engelsk.

Den offentlige debatten skal foregå på norsk, slik at det er lettere for flere å delta, står det i lovforslaget.

Forskningen legger premisser for debatt, vedtak og livsvalg. Derfor vil regjeringen sikre norsk som fagspråk.

Den nye loven vil blant annet kreve at også fylkene, og ikke bare staten, svarer på brukerens målform.

For første gang skal Norge ha én enkelt lov som styrer det offentlige språkpolitikk. Det betyr blant annet en strengere linje for navn på statlige organer.

Navn på statsorgan skal finnes på norsk og være korrekt skrevet, skriver departementet i en pressemelding.

Dette får imidlertid ikke tilbakevirkende kraft, som betyr at institusjoner som Oslo Met kan beholde sine navn.

I pressemeldingen fra kulturdepartementet 12. mai, heter det videre:

«– Norsk språk er viktig for det norske demokratiet. Felles språk bidrar til å bygge

sterke og inkluderende fellesskap. Den nye språklova slår fast at norsk språk skal styrkast. Alle offentlige organ får ansvar for å bruke, utvikle og styrke norsk i sin sektor. I nokre tilfelle betyr dette at norsk språk bør auke i bruk.

Men norsk språk er under press, først og fremst frå engelsk. I den nye språklova pliktar styresmaktene å halde norsk i hevd og gjere det tilgjengeleg i samfunnet, seier kultur- og likestillingsministeren.

For å styrke norsk språk er det heilt nødvendig å sikre nynorsk. I språklova får offentlige organ eit særleg ansvar for å fremje nynorsk, slik at alle har den tilgangen til nynorsk som gjer at språket blir sikra som bruksspråk og kulturarv.

Det blir også eit krav i lova om at offentlige organ skal uttrykke seg klart når dei kommuniserer med borgarane. Det skal ikkje vere slik at ein må lese eit brev mange gonger for å forstå innhaldet. Lova anerkjenner samiske språk som likeverdige med norsk, slik samelova allereie gjer. Når det offentlege brukar samiske språk, skal språket også vere korrekt og i tråd med klarspråksideal for samisk.

Vidare skal offentlege organ fremje og verne kvensk, romani og romanes.

Norsk teiknspråk får status som nasjonalt teiknspråk. Dette er ei anerkjennning av norsk teiknspråk.

I tillegg til å føreslå ei ny språklov, peikar proposisjonen på område som har særleg språkpolitisk relevans. For å sikre norsk språk, samiske språk, nasjonale minoritetsspråk og norsk teiknspråk er opplæringssektoren, medie- og kultursektoren og IKT-politikken heilt avgjerande. Ein digital offentlig sektor må fungere både på norsk og samisk. Språkrådet vil få lovfasta oppgåver og rettleie det offentlege om korleis dei ulike språka kan fremjast, og korleis regelverket er å forstå.»

– De språklige rettighetene til både bokmålsbrukere og nynorskbrukere blir styrket, heter det i pressemeldingen.

Raja mener koronapandemien og nedstengningen av Norge har understreket viktigheten av tydelig språk fra det offentlige.

– I den krisesituasjonen vi er inne i nå, er flere enn jeg blitt ekstra oppmerksomme på hvor viktig et godt og klart norsk språk er for tillit og informasjonsflyt mellom innbyggerne, fagpersoner og styresmakter, sier Raja.

Tidende pakkes i nedbrytbar film

Fra og med Tidende nr. 4 2020 er vi gått over til å pakke bladet, når det har vedlegg, i den hundre prosent biologisk nedbrytbare pakkefilmen Bioska 501.

Pakkefilmen kan (og må) kastes med matavfallet. Biofilmen er fri for genmodifiserte organismer og brukes også for å oppnå utvidet holdbarhet av friske produkter, som frukt, grønnsaker og rotgrønnsaker, den er altså godkjent for direkte matkontakt.

Bioska 501, som lages av finske Plastiroll, er en flerlagsfilm der det er blitt brukt flere

forskjellige biologisk nedbrytbare og komposterbare råvarer for å få de nødvendige egenskapene som styrke og god gjennomsluktighet.

Om produktet sier Plastiroll: Biofilmen er 100 % biologisk nedbrytbar og kompostabel i henhold til EN13432 og testet av Vinçotte. Laget i henhold til den franske normen NF T 51-800 (et krav for å kunne brukes i det franske markedet, der alle pakkefilmer må være biologisk nedbrytbare). Produksjonsprosessen er CO₂-nøytral..

Foto: iStockphoto

Kunngjøring om opptak til spesialistutdanning i odontologi 2020 med studiestart høsten 2021

Ved Institutt for klinisk odontologi ved Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT, Norges Arktiske Universitet skal det tas opp kandidater innen ulike fagdisipliner i den utstrekning ressursituasjonen tillater det. Alle kandidater som blir tatt opp, vil bli registrert som student ved ett av universitetene. Av tabellen fremgår det hvilke fagdisipliner det planlegges opptak til ved de ulike lærestedene.

Det lyses ikke ut opptak til dobbeltkompetanseutdanning med studiestart 2021. For mer informasjon om dette se her: <https://www.uib.no/odontologi/67115/dobbelkompetanse-i-odontologi>

Utdanningsinstitusjonene ber om at det kun søkes om opptak til ett fagfelt.

Fagdisiplin	Bergen	Oslo	Tromsø
Endodonti	Opptak	Opptak	Ikke opptak
Kjeve- og ansiktsradiologi	Ikke opptak	Opptak	Ikke opptak
Kjeveortopedi	Ikke opptak	Opptak	Ikke opptak
Oral kirurgi og oral medisin	Ikke opptak	Opptak	Opptak
Pedodonti	Opptak	Opptak	Ikke opptak
Periodonti	Opptak	Opptak	Ikke opptak
Oral protetikk	Opptak	Opptak	Ikke opptak

Søknad og opptak

For utfyllende informasjon om opptak, rangeringskriterier, søknad og informasjon om de ulike lærestedene og deres spesialistutdanningsprogram, se:

- UiB: Spesialistutdanning i odontologi (nederst på siden): <https://www.uib.no/studier/SPES-ODO>
- UiO: Spesialistutdanning: <http://www.odont.uio.no/studier/spesialistutdanning/soke/>
- UiT: Spesialistutdanning ved Institutt for klinisk odontologi: <https://uit.no/spesialistutdanning/odontologi>

Du vil her også finne informasjon om hvordan du kan komme i kontakt med de ulike lærestedene.

Vi gjør oppmerksom på at opptaksprosessen er lang. Opptaket forventes slutført i februar/ mars 2021.

Søknadsfrist

Søknads- og dokumentasjonsfrist er 10. september 2020. Søknaden og relevant dokumentasjon i pdf-format legges inn elektronisk via Søknadsweb: <https://fsweb.no/soknadsweb/velgInstitusjon.jsf>. Søknader sendt på annen måte og ufullstendige søknader vil ikke bli vurdert.

STILLING LEDIG

TANNLEGEVAKT OSLO S OG HOLMLIA TANNLEGESENTER SØKER TANNLEGE

i heltid/deltid stilling som kan jobbe selvstendig.
Moderne klinikk med gode muligheter.
Tiltredelse fra aug. 2020 eller etter avtale.
Søknad sendes på mail tannlegers@gmail.com eller kontakt
Singh 41238950

OSLO

Lambertseter Tannhelse søker en assistenttannlege til
deltidsstilling.
Du må ha godt humør og like å jobbe i team, være selvstendig,
sterkt kvalitetsbevisst og serviceinnstilt.
Du bør ha 2–3 års erfaring.
Du må ha norsk autorisasjon og beherske norsk muntlig og
skriftlig.
Vi flytter inn i nye lokaler til høsten. På grunn av stor
pasienttilgang ønskes oppstart i juli.
Søknad sendes per e-post til post@lambertsetertannhelse.no.
For spørsmål, ring 40 20 60 30.

DAAESKOGEN TANNLEGESENTER

Daaeskoen Tannlegesenter as er et kontorfellesskap for 5 almenpraktiserende
tannleger. Vi holder til på Moa, utenfor Ålesund sentrum. Vi er 9 tannlege-
sekretærer og en tannpleier. Vi har 8 moderne behandlingsrom. Kjeveortoped,
endodontist og oral kirurg i nabokontorene.

TANNLEGE I ÅLESUND

Vi har ledig stilling som tannlege fra høst-2020 i 80–100 % stilling
Kvalifikasjoner: Norsk autorisasjon, må beherske norsk både
muntlig og skriftlig.
Informasjon: Geir Slettvoll, 91 57 50 96 etter kl 1900
Skriftlig søknad til: Daaeskoen Tannlegesenter,
Langlandsveien 17, 6010 Ålesund innen 1/7-2020.

TANNLEGE SØKES TIL SKI – NORDRE FOLLO

Tannlege søkes til gruppepraksis i Ski, som snart bare er
11 minutter unna Oslo med Follobanen.
I første omgang en dag per uke med muligheter for utvidelse.
Henvendelse tannlege Berit Bae Lier. Epost: baelier@online.no

Har du lyst til å arbeide i privatpraksis?

Kollegaer søkes av tannlegene på Helgeland.

Tannboden har ledig 2 stillinger i Brønnøysund.

Brønnøysund startet i 2012, og er en travel
praksis.

Tannboden er en tannlegekjede som ble
startet i 2003.

1. Ring etter kl 19 til Per på 91 888 222
eller Gunn på 41 52 67 21.

2. Mer informasjon på www.tannboden.no
(Brønnøysund, Mo i Rana, Mosjøen)

3. Send mail til perhamre@hotmail.com
eller gunn@tannboden.no

www.tannboden.no

TANNVERDEN i Rælingen søker etter en selvstendig, samarbeidsvillig,
positiv og kvalitetsbevisst assistenttannlege med tiltredelse snarest
eller etter avtale. Moderne klinikk 4 behandlingsrom med mulighet for
kjøp av praksisen samt lokalet. Mulighet til å leie ene rom dersom du
har egne pasienter. Søknad og CV sendes til: post@tannverden.no

TANNLEGESTILLING BERGEN – 40–60 %

Vi søker en tannlege min. 2 års erfaring til deltidstilling på veletab-
lert praksis utenfor Nesttun. Mulighet for utvidelse. Fullt utstyrt
klinikk med 3 behandlingsrom. Fulltidssekretærer + tannpleier.
Start august. Send CV og søknad til karsten@tannlegesenter.as

TANNHELSE
ROGALAND

Ønsker du å jobbe i et stort fagmiljø?

Da er Tannhelse Rogaland noe for deg!

Ledige stillinger er annonsert på www.tannhels erogaland.no.

Ledig stilling for 1 tannlege

Tannlege i full stilling søkes til travel og velutstyrt praksis i Farsund. I dag jobber det en protetiker/ endodontist, samt to allmennpraktiserende tannleger ved klinikken. Dyktige assistenter samt et hyggelig og faglig utfordrende arbeidsmiljø tilbys. Stillingen er en opparbeidet fulltidsstilling med varierte oppgaver.

Henv. Karl Martin Loga
post@farsundtannlegesenter.nhn.no

Vår nåværende endodontist skal dessverre flytte tilbake til Tromsø, og i den forbindelse søker vi nå etter en ny endodontist til vårt team, 2–4 dager pr mnd. Pr i dag består vårt team av fire tannleger hvorav to spesialister, tannpleier og 3 tannhelsesekretærer. Ullevål Hageby Tannklinikk er en praksis i vekst med et godt pasientgrunnlag. Lokalene er nyoppusset, moderne og med velutstyrte behandlingsrom. Mikroskop, ultralyd, maskinell endo, kirurgisk utstyr, OPG etc. Søknad sendes post@tennerihagen.no. Ved spørsmål vedr stillingen, ta kontakt på 41 33 03 05

DVI Tannklinikk søker etter en dyktig og engasjert tannlege i 100 % stilling til vår klinikk sentralt i Fredrikstad sentrum. I dag er vi en allmenn tannlege, en spesialist i oral kirurgi, en spesialist i oral protetik, to sekretærer og en tanntechniker på huset. Søknaden sendes til dvitannklinikk@gmail.com. CV Behandles konfidensielt.

OSLO SENTRUM

Assistenttannlege søkes til Nationaltheatret tannklinikk fra 01.09.2020.

Det er i dag pasientgrunnlag for ca. 2–3 dager per uke, men det er mulighet for full stilling for tannlege som i tillegg har egen pasientportefølje.

Vi søker en kvalitetsbevisst tannlege med gode samarbeidsevner som vil bidra til et godt arbeidsmiljø. Noe erfaring er ønskelig.

Klinikken har allmenntannlege og spesialist i periodonti.

Søknad sendes til betta@tannlege-arctander.no

Tlf. 99362464 etter kl. 18.00

Trøndelag - Tannlege i Levanger

Tannlegene Bjørnaas & Brenne Lundh AS søker tannlege til 100% stilling til vår klinikk i Levanger. Klinikken består av tre tannleger, tannpleier og fem assistenter. Vi stiller høye krav til faglig utførelse og gode samarbeidsevner. Klinikken er velutstyrt med seks behandlingsrom og godt pasientgrunnlag.

Oppstart sommer/høst 2020. Norsk autorisasjon er et krav. 100% er å foretrekke men kan vurdere mindre stilling for aktuell kandidat. Søknad med CV sendes til ida@tannlege-levanger.no. Ta gjerne kontakt på telefon 971 00 732 for mer informasjon eller se nettside: www.tannlege-levanger.no

Søknadsfrist - snarest

TANNLEGENE
BJØRNAAS OG BRENNE LUNDH AS

Vi søker dyktig og hyggelig tannlege til 80 % assistenttannlege stilling ved Spikkestad tannklinikk, nå tilhørende Asker kommune. Vi har en godt etablert tannklinikk med stabilt recall grunnlag. Klinikken har to behandlingsrom og en tannhelsesekretær. CV og referanser sendes til tannlegen@fastlegene.no

TANNLEGE/TROMSØ

Veldreven moderne klinikk på Tomasjord i Tromsø søker etter 2 tannleger i 100 % stilling. Vi søker etter tannleger med tilknytning til Tromsø, som behersker norsk skriftlig og muntlig. Må ha norsk autorisasjon. Ta gjerne kontakt pr. tlf hvis du har spørsmål. Vi har stor pasienttilgang og får stadig nye pasienter. Søknad/CV sendes til stilling@tannklinikk-1.no Mobil. 99638444

STILLING SØKES

ERFAREN TANNLEGE

ønsker å leie seg inn som assistenttannlege ca. 2 dager i uken. Har egne pasienter. Helst Oslo Vest. Henv.e-mail: torpetorebro@gmail.com eller 47739019.

KJØP & SALG

BERGEN SENTRUM

Velutstyrt og moderne tannklinikk med godt pasientgrunnlag selges. Klinikken har 2 behandlingsrom, OPG og romslige lokaler. For nærmere opplysninger, kontakt mv@phari.no

Grunnet pensjonering i 2020 selges veldrevet praksis med lang historikk. Praksisen ligger midt mellom Hafjell, Kvitfjell og Skeikampen, 20 min. kjøretid nord for Lillehammer, hvor det finnes flere spesialisttjenester.

Utstyrt med Planmeca unit, Romexis digitalrøntgen og OPUS journalsystem. Årlig serviceavtale med Plandent. Romslige lokaler med lav husleie, oppvarming inkludert.

Mulighet for å leie ytterligere areal.

Behandlingsrom nr. 2 er for tiden uten unit, men alle installasjoner er på plass med tanke på montering av ny. Området har flotte friluftsmuligheter sommer som vinter. Telefon 612 76696 eller 936 17031

HEMSEDAL

Solopraksis i skibygd Hemsedal vurderes solgt. Tlf 91826462 etter kl 17.00

BERGEN SENTRUM

Solopraksis i full drift til salgs. Nyere lokaler. Gunstig beliggenhet. 1 behandlingsrom. Opus og Digora. Takst. Kontakt: geirlillejord@hotmail.com

PRAKSIS I PARKVEIEN 60, OSLO FOR SALG

Klinikken eies av Tannlegene Stene-Johansen AS. Virksomhetene har vært drevet i Parkveien 60 i generasjoner. Klinikken er velutstyrt og moderne innredet. Alt utstyr er fornyet de siste 4 årene, og er spesielt tilrettelagt for protetisk arbeide.

Salget gjennomføres fortrinnsvis ved salg av aksjeselskapet.

Nåværende eier og driver av klinikken skal flytte fra Oslo.

Klinikken har stabil, god omsetning og bemanning. Det er 3 behandlingsrom, OPG, motorrom, sterilisasjon, venterom, hvilerom/spiserom og toaletter.

For nærmere opplysninger kontakt Anton Gomnæs Mobil: 93 04 41 30 E-post: anton@praksis.as

PraksisUtvikling AS Autorisert regnskapsførerselskap

DIVERSE

SELGER

OPG (Soredex Cranex) og CBCT-apparat (Accuitomo fra Morita) grunnet overgang til nytt røntgenutstyr. Vennligst ta kontakt via post@fogu.no ved spørsmål/interesse.

3 UNITER, TYPE ANTHOS

til salgs, sammen med diverse annet utstyr. Vi skal legge ned en praksis, og selger utstyr rimelig. Ring Gunn, 41 52 67 21, eller Per, 91 888 222 etter kl 1900, eller send mail på gunn@tannboden.no eller per@tannboden.no.

Velkommen til oss!

Oralkirurgisk klinikk er en spesialistklinikk med mer enn 25 års erfaring. Våre spesialister tar i mot henvisninger for behandling eller vurdering og utredning innen vårt fagområde.

Velkommen med din henvisning!

[Les mer om oss på oralkirurgisk.no](http://oralkirurgisk.no)

Oral kirurgi & medisin • Implantat • Kjeve & ansiktsradiologi
Intravenøs sedasjon & medisinsk overvåking • Oral protetikk

Våre spesialister:

Kirurgi

- Dagfinn Nilsen
- Erik Bie
- Johanna Berstad

Anestesi

- Dr. Odd Wathne

Protetikk

- Sonni Mette Wåler

Kjeve & ansiktsradiologi

- Anders Valnes

Oralkirurgisk Klinikk
Sørkedalsveien 10 A
0369 Oslo

23 19 61 90
post@oralkirurgisk.no

ORALKIRURGISK
KLINIKK

PERFEKT HYGIENE PÅ EN ENKEL MÅTE!

Passer til alle fabrikat av turbiner og vinkelstykker.

6 vaskede, smurte
og steriliserte
instrumenter på
16 minutter.

DAC - UNIVERSAL

Kontakt din dentalleverandør eller W&H Nordic for ytterligere informasjon:

W&H Nordic, t: 406 45 612 Email, e: office@whnordic.no, wh.com

DAC